

บทที่ 4

ผลการวิจัย

การนำเสนอผลการวิจัย เรื่องความสัมพันธ์ในครัวเรือนของผู้หญิงที่ทำงานนอกบ้านนี้ ผู้วิจัยได้แบ่งเนื้อหาของการนำเสนอออกเป็น 4 ตอน ตอนที่ 1 บริบทชุมชนที่เกี่ยวข้องกับผู้หญิงที่ทำงานนอกบ้าน ตอนที่ 2 การทำงานนอกบ้านของผู้หญิง ตอนที่ 3 การเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ระหว่างผู้หญิงที่มีสามีและออกไปทำงานนอกบ้านกับสมาชิกในครอบครัว ก่อนและภายหลังจากที่ออกไปทำงานนอกบ้าน ตอนที่ 4 ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์ระหว่างผู้หญิงที่ทำงานนอกบ้านกับสมาชิกในครอบครัว รายละเอียดทั้ง 4 ตอน มีดังนี้

ตอนที่ 1 บริบทชุมชนที่เกี่ยวข้องกับผู้หญิงที่ทำงานนอกบ้าน

ลักษณะที่ตั้งทางภูมิศาสตร์

“บ้านป่าซาง” อยู่ห่างจากตัวเมืองลำพูนไปทางใต้ประมาณ 12 กิโลเมตร ตามเส้นทางสายลำพูน-ลี่ มีรถประจำทางและรถรับจ้างวิ่งระหว่างในตัวเมืองถึงหมู่บ้านสม่ำเสมอ โดยใช้เวลาประมาณ 20 นาที หมู่บ้านตั้งอยู่บนที่ราบลุ่มใกล้แม่น้ำแม่ทา ซึ่งเป็นลำน้ำสายหนึ่งที่หล่อเลี้ยงหลายท้องที่ในเขตจังหวัดลำพูน และไหลมารวมกับแม่น้ำปิงที่บ้านสบทา (หมู่บ้านสบทา เรียกชื่อมาจาก “น้ำแม่ทา” มาบรรจบหรือสบ กับน้ำปิง) อาณาเขตของหมู่บ้านทางด้านทิศเหนือ ติดต่อกับบ้านปากบ่อง หมู่ที่ 1 ตำบลปากบ่อง ทิศใต้ติดต่อกับบ้านฉางข้าวน้อยเหนือ หมู่ที่ 3 ตำบลป่าซาง ทิศตะวันออกติดต่อกับบ้านป่าซางน้อย หมู่ที่ 10 ตำบลบ้านแป้น และทิศตะวันตกติดต่อกับบ้านหนองหอย หมู่ที่ 5 ตำบลป่าซาง

ประวัติความเป็นมาของหมู่บ้าน

จากเอกสารที่ศึกษาและคำบอกเล่าของผู้สูงอายุ ได้แก่ อาจารย์สุพจน์ พุทธาภิสัทธีกุล คุณประกอบ นันทขำว้าง และพระสงฆ์เกี่ยวกับประวัติของหมู่บ้าน ทำให้ทราบว่า บ้านป่าซางมีมานานร่วมสองศตวรรษ หรือประมาณ 200 ปีมาแล้ว มีต้นตอการอพยพจากแคว้นสิบสองปันนา โดยพระยาวิชิตปราการกำแพงแก้วหรือพระเจ้ากาวิละเป็นผู้อพยพผู้คนมา

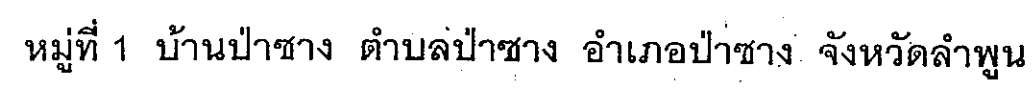
ก่อตั้งประมาณ พ.ศ.2339 หลักฐานการยืนยันคือ ขนบธรรมเนียมประเพณี ความเชื่อ การแต่งกาย การปลูกเรือนมีลักษณะคล้ายคลึงกับของคนแคว้นสิบสองปันนา และหลักฐานที่ยืนยันชัดเจนที่สุด คือ ภาษาพูดที่เรียกกันว่า “ภาษายอง” ชื่อป่าซางมีการสันนิษฐานว่ามาจากป่าซาง บ้างก็ว่ามาจาก เวพู คือ ไม้ไผ่ที่เรียกว่าไม้ซาง

เดิมการคมนาคมยังไม่สะดวก ถนนเส้นหลักผ่านป่าซางมีเพียงเส้นเดียว คือ ถนนลำพูน - ลี้ ในระยะแรกก่อน พ.ศ.2590 รถยนต์จากเชียงใหม่-ลำพูน จะสิ้นสุดที่บ้านสบทา เพราะรถยนต์ไม่สามารถข้ามไปได้ สะพานยังเป็นสะพานไม้ขัดแตะ คนที่จะไปบ้านโฮ่องต้องพักค้างแรมที่บ้านป่าซาง ต่อมาหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 สงบ ประมาณพ.ศ.2490 ได้เปลี่ยนเป็นสะพานถาวรรถยนต์สามารถผ่านไปได้

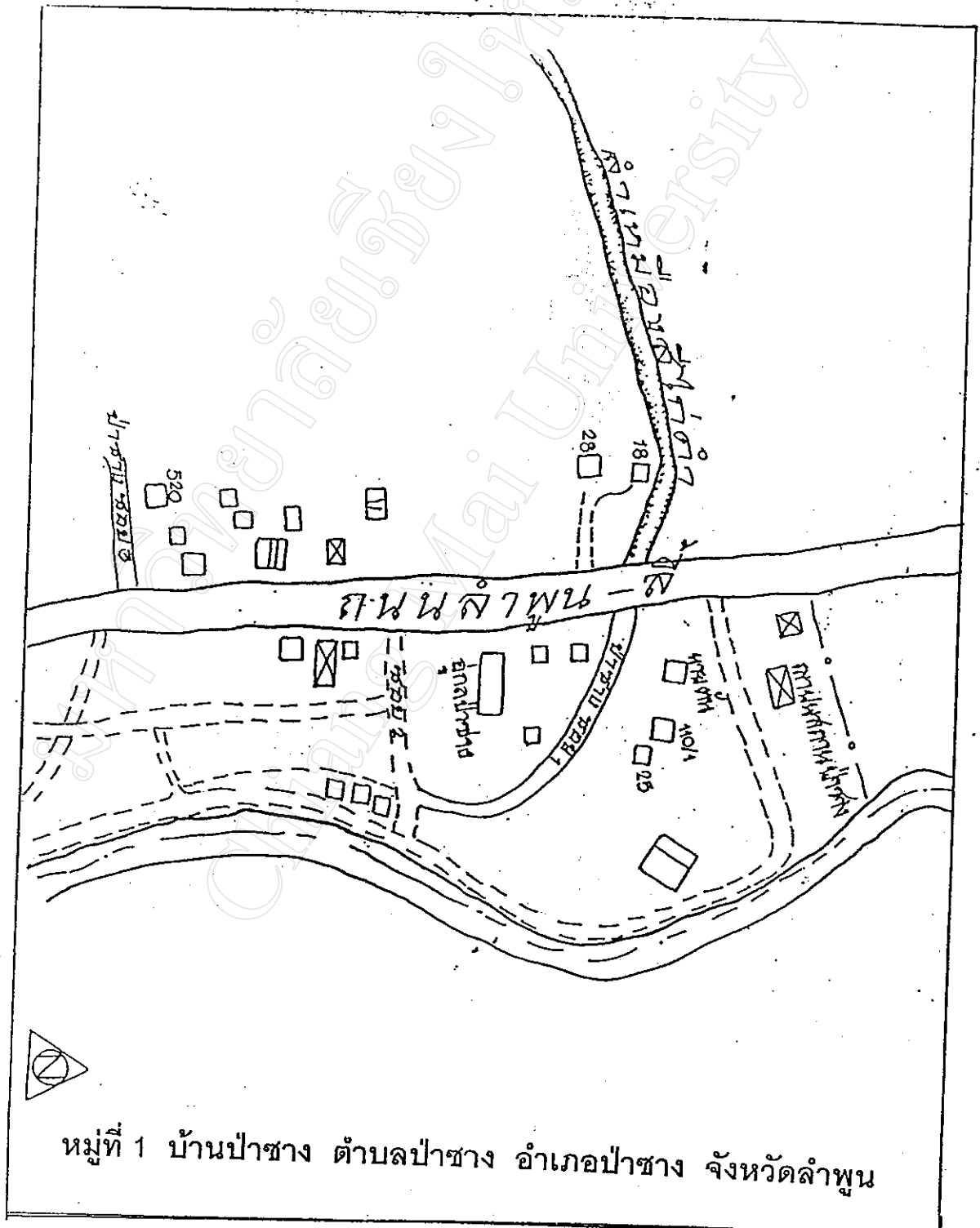
“บ้านป่าซาง” นับถอยหลังจากปัจจุบันไปประมาณ 50 กว่าปี คือ พ.ศ.2490 สภาพความเป็นอยู่ของผู้คนและบ้านเรือนรวมทั้งท้องถิ่นโดยทั่วไปในเขตจังหวัดลำพูน มีความแตกต่างกันในความเป็นอยู่ การดำรงชีพและความเหลื่อมล้ำทางสังคมมีน้อยมาก เพราะผู้คนในท้องถิ่นส่วนใหญ่เป็นชาวนา ชาวสวน เป็นการผลิตเพื่อยังชีพมากกว่าเพื่อขาย ศูนย์ความเจริญอยู่ที่ย่านตลาดร้านค้าสินค้าพื้นเมืองต่าง ๆ เช่น ผ้าฝ้ายทอ เสื้อผ้า ของใช้เครื่องจักสาน เป็นต้น มีชื่อเสียงทางด้านสินค้าพื้นเมืองและสาวงามป่าซางขายของหน้าร้านสินค้าพื้นเมือง นักท่องเที่ยวนิยมไปเที่ยวมาก จึงทำให้เมืองป่าซางเกิดการขยายตัวทางด้านเศรษฐกิจทัดเทียมหรือล้ำหน้ากว่าตัวเมืองลำพูนในหลายทศวรรษ

ประมาณ พ.ศ. 2500 เป็นต้นมา เป็นยุคสมัยที่บ้านเมืองเข้าสู่ความเจริญทางด้านเศรษฐกิจและสังคมสมัยใหม่ที่มีความเจริญทางด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีได้กระจายสู่ชนบทต่าง ๆ ทั่วประเทศ ถนนสายใหม่กว้างขวางเป็นคอนกรีต จากจังหวัดลำปางตัดตรงสู่จังหวัดเชียงใหม่เพื่อย่นระยะทางจากถนนสายเดิม มีผลกระทบให้ “บ้านป่าซาง” ถูกตัดออกจากเส้นทางคมนาคมที่เคยใช้มาแต่เดิม ทำให้เศรษฐกิจของท้องถิ่นที่ได้อยู่แล้วซบเซาอย่างรวดเร็วแม้ว่าจะมีไฟฟ้านำเข้าสู่หมู่บ้าน ตลาดร้านค้าแล้วก็ตาม แต่ถึงกระนั้นก็ตีการนำไฟฟ้าเข้าสู่หมู่บ้านต้องแลกกับการโค่นต้นไม้ริมถนนที่เคยให้ความสดชื่นร่มเย็นให้หมดลงไป ในขณะเดียวกันก็เกิดการปลูกตึกแถวขึ้นมาแทนเรือนไม้ เอกลักษณ์ของท้องถิ่น

รูปภาพที่ 1 : แผนที่สังเขปหมู่บ้าน

รูปภาพที่ 2 : แผนที่เส้นทางเข้าหมู่บ้าน

โครงสร้างทางสังคม

บ้านป่าซาง เป็นหมู่บ้านหนึ่งในจำนวน 5 หมู่บ้านของตำบลป่าซาง อำเภอป่าซาง จังหวัดลำพูน มีจำนวนครัวเรือนทั้งสิ้น 685 ครัวเรือน เป็นบ้านว่าง (บ้านที่อยู่อาศัยได้แต่ไม่มีคนอยู่) 132 ครัวเรือน ประชากรรวมทั้งสิ้น 1,847 คน เป็นผู้ชาย 824 คน เป็นผู้หญิง 1,023 คน

อายุต่ำกว่า 15 ปี มี 350 คน อายุ 15-24 ปี มี 236 คน อายุ 25-59 ปี มี 944 คน และอายุตั้งแต่ 60 ปีขึ้นไป มี 317 คน โดยเฉพาะสมาชิกที่มีอายุต่ำกว่า 15 ปีที่เรียนจบ ป.6 แล้ว ได้รับการศึกษาต่อ ม.1 ทุกคน และครัวเรือนที่มีสมาชิกอายุ 60 ปีขึ้นไป มี 13 ครัวเรือนที่อยู่โดยไม่มีผู้ดูแล

อาชีพหลักของชาวบ้านในชุมชน คือ อาชีพรับจ้างเอกรชน รองลงมาคือค้าขาย ส่วนอาชีพทางการเกษตรยังมีถึง 187 ครัวเรือน เนื้อที่ทำการเกษตรทั้งสิ้น 932 ไร่ จะมีชุมชนที่ประกอบกิจการพาณิชยกรรมบริเวณสองข้างทางทางหลวงแผ่นดินที่หมายเลข 106 ซึ่งเป็นใจกลางของหมู่บ้าน จะเห็นว่ามีธนาคารถึง 4 แห่ง คือ ธนาคารออมสิน ธนาคารกสิกรไทย ธนาคารเกษตรและสหกรณ์ และธนาคารเอเซีย มีการประกอบอุตสาหกรรมในครอบครัว หัตถกรรมพื้นเมือง มีการแกะสลักไม้ ตัดเย็บเสื้อผ้าพื้นเมือง ผ้าห่ม ของที่ระลึกจากผ้าพื้นเมือง การทำผ้าบาติก

บ้านป่าซางมีวัด 3 แห่ง คือ วัดป่าซางงาม วัดอินทิล และวัดพานิชลธิการาม (ข้อมูลจากการสำรวจหมู่บ้านของสำนักงานสถิติจังหวัดลำพูน)

การเมืองการปกครองของชุมชน

หมู่บ้านป่าซาง ปัจจุบันได้รับการยกฐานะตามประกาศกฎกระทรวงมหาดไทย ให้เขตสุขาภิบาลทั่วประเทศเป็นเทศบาลตำบล เมื่อวันที่ 25 พฤษภาคม 2542 เป็นต้นมา การบริหารประกอบด้วยนายกเทศมนตรี เทศมนตรี 2 ตำแหน่ง ประธานสภาเทศบาล รองประธานสภาเทศบาล และสมาชิกสภาเทศบาล 7 ตำแหน่ง รวม 12 ตำแหน่ง ซึ่งระยะแรกที่เข้าศึกษาหมู่บ้านนี้อยู่ในเขตสุขาภิบาลป่าซาง ซึ่งจัดตั้งขึ้นตามประกาศกระทรวงมหาดไทย เมื่อวันที่ 31 สิงหาคม 2498 ครอบคลุมพื้นที่ หมู่ที่ 1 ตำบลปากป่อง และหมู่ที่ 1-5 ตำบลป่าซาง โดยกำหนดคัดเลือกตั้งกรรมการสุขาภิบาลครั้งแรก เมื่อวันที่ 22 ตุลาคม 2498 และได้มีการเปลี่ยนแปลงเขตสุขาภิบาลตามประกาศกระทรวงมหาดไทย ลงวันที่ 22 มิถุนายน 2522 ควบคุมพื้นที่หมู่ที่ 1-5 ตำบลป่าซางทั้งตำบลและพื้นที่หมู่ที่ 1 และ 5 ตำบลปากป่อง

เมื่อวันที่ 30 พฤษภาคม 2539 กระทรวงมหาดไทย ได้ประกาศให้สุขาภิบาลป่าซาง มีฐานะเพียงพอที่จะบริหารงานประจำของสุขาภิบาลและได้เลือกตั้งประธานสุขาภิบาลที่มาจากการเลือกตั้ง เมื่อวันที่ 10 กรกฎาคม 2539 บ้านป่าซางหมู่ที่ 1 มีการปกครองโดยกำนันที่เป็นผู้หญิงที่ได้จากการคัดเลือก ซึ่งมีบทบาทและความสำคัญมาก ชาวบ้านจะเรียก “แม่กำนัน” สมาชิกในหมู่บ้านคือ “ลูกบ้าน” แม่กำนันจะเป็นผู้คอยดูแลทุกข์สุขของคนในหมู่บ้านทุกเรื่อง นับตั้งแต่เรื่องผิวเผินทะเลาะกัน ตลอดจนการวางแผนปกครองและพัฒนาหมู่บ้าน มีข้อสังเกตที่พบคือ แม่กำนันจะมีบทบาทการทำงานนอกบ้านซึ่งเป็นที่ยอมรับของลูกบ้าน จนได้รับรางวัลแทนทองคำสำหรับผู้บริหารดีเด่นระดับตำบล แต่ยังคงมีบทบาทหน้าที่ของผู้หญิงที่ปฏิบัติอยู่ในครอบครัวยังต้องทำงานบ้าน เช่น การดูแลรักษาสุขภาพ การควบคุมการใช้จ่ายในครอบครัว การอบรมสั่งสอนลูกให้ปฏิบัติตามวัฒนธรรมและประเพณีของชุมชน และเมื่อยกฐานะเป็นเทศบาลตำบล นายกเทศมนตรี คือนางอารีวรรณ มนุษุส

การศึกษาและการเรียนรู้

ในอดีตการเรียนรู้ของผู้หญิง จะเริ่มจากครอบครัว เรียนรู้ด้วยประสบการณ์จริง การฝึกฝน รับการถ่ายทอดจากในหมู่บ้านดิพื้น้อง จากผู้รู้ต่าง ๆ ส่วนใหญ่จะเป็นความรู้ในการประกอบอาชีพ เช่น นางมาลัย สิทธิกุล เล่าให้ฟังว่า เดิมมีเจ้าหน้าที่จากกระทรวงอุตสาหกรรม เดิมทางมาจากกรุงเทพฯ มาสอนการทอผ้า แบบ “กึ่งกระตุก” ที่บ้านของนางมาลัย และจะมีผู้หญิงในหมู่บ้านมาหัดทอผ้าและทำงานที่บ้าน เมื่อเป็นแล้วก็กระจ่ายไปตามบ้าน บ้านที่ทอไม่เป็นก็จะไปหัดกับบ้านใกล้เคียงหรือบ้านญาติ ผู้หญิงจะไม่ได้รับการสนับสนุนให้เรียนกันมากนัก แต่หลังจากที่บ้านป่าซางที่เคยเจริญรุ่งเรืองซบเซาลง และการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นทั่วไป ผู้หญิงเริ่มมีบทบาทออกทำงานนอกบ้านมากขึ้น ผู้หญิงในหมู่บ้านจึงเริ่มได้รับการสนับสนุนให้เรียนสูงขึ้น

ในปัจจุบันบ้านป่าซางมีโรงเรียนอยู่เพียงโรงเรียนเดียว สอนตั้งแต่ชั้นอนุบาลถึงชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 เพียงโรงเรียนเดียว เมื่อเรียนจบชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ก็จะไปเรียนต่อชั้นมัธยมศึกษาที่หมู่บ้านใกล้เคียง ส่วนที่พอมีฐานะส่วนใหญ่นิยมจะไปเรียนที่จังหวัดเชียงใหม่ มากกว่า เช่น ที่โรงเรียนดาราวิทยาลัย โรงเรียนปิ่นรุ้งแยลวิทยาลัย โรงเรียนมงฟอร์ตวิทยาลัย โรงเรียนเวียงนาชลวิทย์วิทยาลัย เป็นต้น และเรียนต่อชั้นปริญญาตรีที่เชียงใหม่ กรุงเทพฯ หรือต่างประเทศ

ระบบการผลิต

จากการเปลี่ยนแปลงด้านสังคม เศรษฐกิจ สิ่งแวดล้อมในปัจจุบัน ส่วนหนึ่งเกิดจากการเปลี่ยนแปลงบริบททางกายภาพ คือการเปลี่ยนแปลงเส้นทางคมนาคม ได้ผลักดันให้ชาวบ้านในบ้านป่าซางซึ่งประสบกับสภาวะทางเศรษฐกิจและสังคม การผลิตแบบยังชีพหรือพึ่งพาตนเองถูกแทรกแซงโดยระบบอุตสาหกรรมและพาณิชย์กรรม แรงงานในภาคเกษตรและหัตถกรรมในครัวเรือนถูกดึงดูดไปสู่แรงงานในภาคอุตสาหกรรม ส่วนหนึ่งเป็นผู้หญิงที่อายุน้อย โสด ไม่มีการศึกษาหรือมีการศึกษาน้อย อีกส่วนหนึ่งเป็นผู้หญิงที่แต่งงานแล้วที่มีความจำเป็นต้องทำเพื่อความอยู่รอดของครอบครัว

ผู้วิจัยเริ่มต้นพูดคุยกับผู้หญิงที่ทำงานนอกบ้าน ด้วยคำถามที่ว่าอาชีพของครอบครัวในอดีตกับปัจจุบันมีความเหมือนหรือแตกต่างกันอย่างไร นางจุไรรัตน์ ชาวบ้านป่าซางเล่าให้ฟังว่า คนรุ่นพ่อแม่ ปู่ย่า ตายาย ส่วนใหญ่จะมีอาชีพการเกษตรและค้าขายสินค้าพื้นเมืองเนื่องจากบ้านป่าซางเป็นแหล่งชุมชน ไปมาสะดวกเป็นแหล่งท่องเที่ยวของคนทั่วไปที่แวะเวียนมาเที่ยวที่จังหวัดลำพูน โดยครอบครัวปู่ย่าจะมีอาชีพทำการเกษตร มีสมาชิกในครัวเรือน ลูก ๆ ต่างครัวเรือน รวมทั้งการจ้างแรงงานจากเพื่อนบ้านเป็นบางส่วน และเมื่ออยู่นอกฤดูกาลการเกษตร ก็จะไปรับจ้างนอกบ้านบ้างเป็นครั้งคราว หรือรับงานมาทำที่บ้านเล็ก ๆ น้อย ๆ พืชผลทางการเกษตรผลผลิตที่ได้ส่วนหนึ่งก็เก็บไว้บริโภค ส่วนที่เหลือก็ขายให้ชาวบ้านใกล้เคียง ส่วนตายายค้าขายสินค้าพื้นเมือง มีสมาชิกในครอบครัวเป็นผู้ช่วยกันทำกิจกรรมในครัวเรือนรูปแบบการค้าจะเป็นการขายปลีกอยู่กับบ้าน พอเส้นทางคมนาคมเปลี่ยนไป รถประจำทางที่เคยวิ่งผ่านและจอดรับส่งผู้โดยสารเปลี่ยนไปวิ่งสายชุปเปอร์ไฮเวย์ และมีการก่อตั้งนิคมอุตสาหกรรมฯ บ้านป่าซาง ชบเซา มีผู้คนผ่านมาเที่ยวบ่อยลง คนในหมู่บ้านต้องดิ้นรนปรับเปลี่ยนอาชีพใหม่ ปู่ย่า เริ่มมีปัญหาเรื่องแรงงาน เนื่องจากค่าแรงงานสูง คนไม่นิยมรับจ้าง ไปรับจ้างที่นิคมฯ และในตัวเมืองมากขึ้นเพราะค่าแรงที่ได้สูงกว่า จึงหันไปค้าขายผลผลิตทางการเกษตร โดยการไปซื้อจากแหล่งผลิตแล้วไปขายส่งในตัวเมืองลำพูน หรือจังหวัดใกล้เคียง หรือส่งไปขายกรุงเทพฯ ตายายที่เคยขายสินค้าอยู่กับบ้านได้ปรับเปลี่ยนเป็นผลิตสินค้าเพื่อไปขายส่งในจังหวัดใกล้เคียง เช่น เชียงใหม่ เป็นต้น เพราะไม่สามารถขายเองได้ สำหรับตนเองไม่ได้ช่วยกิจการในครอบครัว เนื่องจากได้ไปสมัครทำงานในตัวจังหวัด เพราะในหมู่บ้านไม่มีงานให้ทำตามวุฒิที่เรียนมา จึงไม่มีเวลาช่วยที่บ้านและงานที่ทำงานนอกบ้านมีรายได้ดี แนนอน เพราะถ้าบางปีผลผลิตเสียหายเนื่องจาก น้ำท่วมหรือฝนแล้ง ก็จะขาดทุนการทำไรนาเป็นงานหนัก ต้นทุนไม่ว่าจะเป็นค่าพันธุ์ ปุ๋ย ยาปราบศัตรูพืช ความทั้งค่าจ้าง

แรงงานสูง ยกตัวอย่างการทำงานข้าว ถ้าคำนวณต้นทุนโดยคิดรวมค่าแรงงานที่ทำเองจะขาดทุน จึงคิดว่าไปทำงานตามที่ได้ร่ำเรียนมาดีกว่า แต่ถ้าในหมู่บ้านมีหน่วยราชการรับเจ้าหน้าที่เข้าทำงานหรือมีบริษัท ห้างร้านก็อยากจะทำงานที่ในหมู่บ้านมากกว่า เพื่อที่จะได้ไม่ต้องเดินทางไปไกลบ้าน มีเวลาอยู่กับครอบครัวมากขึ้น

ระบบเครือญาติ

จากการศึกษาพบว่า ในอดีตครอบครัวในชุมชนบ้านป่าซาง มีลักษณะเป็นครอบครัวที่มีบุคคลหลาย ๆ วัยอยู่รวมกัน ในบ้านหลังเดียวกัน กล่าวคือมีทั้ง ปู่ย่า หรือ ตายาย พ่อแม่ พี่น้องลูกหลาน ลุงป้า น้าอา ฯลฯ อยู่รวมกันเป็นครอบครัวใหญ่ที่เรียกว่าครอบครัวขยาย และยังมีลักษณะโครงสร้างของครอบครัวที่มีบ้านใหญ่ คือ บ้านของพ่อแม่ แล้วพ่อแม่มีลูก ๆ หลายคน และเมื่อลูก ๆ โตขึ้นแต่งงานมีครอบครัวก็จะปลูกบ้านอยู่ในบริเวณเดียวกัน (บริเวณ พื้นที่รั้วเดียวกัน) และใช้ยุงข้าวเดียวกัน เนื่องจากพ่อแม่ และลูก ๆ หรือพี่น้องช่วยกันทำนา

ตาราง 1 แสดงขนาดของครัวเรือน

ขนาดของครัวเรือน (คน)	จำนวน (ครัวเรือน)
1 - 2	179
3 - 4	265
5 - 6	90
7 คนขึ้นไป	19
รวมทั้งสิ้น	553
หมายเหตุ ไม่รวมบ้านว่าง จำนวน 132 ครัวเรือน	

ปัจจุบันพบว่าครัวเรือนที่อยู่อาศัยเพียงคนเดียว มี 69 ครัวเรือน อยู่ 2 คน มี 110 ครัวเรือน อยู่ 3 คน มี 133 ครัวเรือน อยู่ 4 คน มี 132 ครัวเรือน อยู่ 5 คน มี 56 ครัวเรือน อยู่ 6 คน มี 34 ครัวเรือน อยู่ 7 คน มี 12 ครัวเรือน อยู่ 8 คน มี 3 ครัวเรือน อยู่ 9 คน มี 2 ครัวเรือน อยู่ 10 คน มี 1 ครัวเรือน และอยู่ 11 คน มี 1 ครัวเรือน จะเห็นว่าอยู่ 3 - 4 คนจะมีจำนวนครัวเรือนมากที่สุด และครัวเรือนที่อยู่กันมากที่สุดมีจำนวนถึง 11 คน และบ้านว่างที่ไม่มีคนอยู่อาศัยมีถึง 132 ครัวเรือน (ข้อมูลจากการสำรวจหมู่บ้านของ

สำนักงานสถิติจังหวัดลำพูน) ซึ่งหมู่บ้านนี้มีแนวโน้มเหมือนหมู่บ้านทั่วไป ๆ ว่า ลักษณะโครงสร้างของครอบครัวมีแนวโน้มเป็นครอบครัวเดี่ยวมากขึ้น ปู่ย่า ตายาย ลุงป้า น้าอา มีความสัมพันธ์ในลักษณะใกล้ชิดน้อยลง โดยเครือข่ายที่กล่าวข้างต้น จะเป็นเพียงผู้คอยช่วยเหลือและเป็นที่ปรึกษาอยู่ห่าง ๆ เท่านั้น และเนื่องจากปัจจุบันจำนวนสมาชิกในครัวเรือนมีจำนวนลดน้อยลง เนื่องจากมีการวางแผนครอบครัว จนมีหนังสือเล่มหนึ่งชื่อ "ถ้าปาซางจะล่มสลาย" ของอาจารย์เตียง ผาดโรสง ที่เขียนว่า เป็นเวลาไม่น้อยกว่าสามทศวรรษที่แนวคิดเรื่องการควบคุมอัตราการเกิดของประชากร มีอิทธิพลต่อความคิดของสภาพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติหลายฉบับอย่างต่อเนื่องที่ทำให้จำนวนประชากรลดลงอย่างน่าใจหาย

ระบบความเชื่อ และอื่น ๆ

ในบ้านปาซาง ชาวบ้านส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธ มีวัด 3 วัด คือวัดป่าซางงาม วัดอินทขิล และวัดพานิชสิทธิการาม เป็นสถานที่ประกอบพิธีกรรมทางศาสนาและมีศาลเจ้าพ่อศรีบุญตร้อยอยู่ติดถนนใหญ่ใกล้อำเภอปาซาง เป็นที่เคารพสักการะของชาวบ้านปาซาง

ศาลเจ้าพ่อศรีบุญตร้อย ตั้งขึ้นเมื่อประมาณ ปี พ.ศ. 2480 ที่บริเวณข้างที่ว่าการอำเภอปาซาง ตามความเชื่อเดิมว่า เจ้าพ่อศรีบุญตร้อย ในอดีตเป็นเจ้าเมืองเป็นที่นับถือของชาวบ้าน ได้ช่วยเหลือลูกบ้านที่เดือดร้อนไม่เลือกชั้นวรรณะ

ในปัจจุบัน ศาลเจ้าพ่อศรีบุญตร้อยเป็นศูนย์รวมของคนในหมู่บ้าน ในวันสำคัญทางศาสนา เช่น วันเข้าพรรษา วันออกพรรษา วันทำบุญข้าวใหม่ วันสงกรานต์ เป็นต้น ชาวบ้านจะนำเครื่องไทยทานเป็นข้าวปลาอาหาร ผลไม้ ขนมที่ทำขึ้นเองไปถวายที่ศาลเจ้า จะมีการสงฆ์หลักเมืองศาลเจ้าพ่อศรีบุญตร้อย ในช่วงวันที่ 18 หรือ 19 เดือนเมษายน ของทุกปี ศาลเจ้าดังกล่าวในสมัยก่อนเป็นไม้ ปัจจุบันได้ก่อสร้างขึ้นใหม่แทนที่เดิมเป็นก่ออิฐถือปูน

สำหรับวัดทั้ง 3 นั้น ชาวบ้านที่อยู่ใกล้เคียงกับวัดใดก็จะเป็นศรัทธาวัดนั้น ความผูกพันน้อยลง เมื่อเปรียบเทียบกับอดีตสำหรับวิถีชีวิตของชาวมุสลิมที่ต้องออกไปประกอบอาชีพนอกชุมชน เดิมจะมีกลุ่มหนุ่มสาวอยู่มากที่ร่วมกิจกรรมในวัด แต่ปัจจุบันจะมีน้อยเนื่องจากการงานอาชีพทำให้ห่างไกลวัดไม่มีเวลาเช่นในอดีต แต่ก็ยังเป็นศูนย์รวมของคนแก่ คนเฒ่า ความเชื่อ ประเพณี พิธีกรรมต่าง ๆ ของชาวบ้านปาซางจะเกี่ยวเนื่องมาจากความเชื่อทางศาสนาพุทธ เช่น ความเชื่อเรื่องบุญ-กรรม แต่ก็มีบางส่วนยังคงมีความเชื่อพื้นบ้านอยู่บ้าง ซึ่งมีรากฐานความเชื่อจากการนับถือผี ผสมผสานกับศาสนาพราหมณ์ ซึ่งจะกล่าวถึงรายละเอียดดังนี้

ความเชื่อ

ชาวบ้านยังคงมีความเชื่อในเรื่องโชคละตา “หมอดู” มีบทบาทสำคัญในเรื่องการทำนายชะตาชีวิตว่าจะมีดีมีร้ายอย่างไร แม้ว่าจะไม่เชื่อสนิทใจเสียเลยทีเดียวก็ตาม วิธีการดูโชคละตาของหมอดูพื้นบ้าน เดิมใช้ตำราพรหมชาติเป็นหลัก หมอดูบางคนได้พัฒนาความรู้ของตน มีการผสมผสานวิธีผูกดวง (ราศี) ดูลายมือ และตำราพรหมชาติเข้าด้วยกัน หากวิธีการใดพบว่าดวงชะตาของผู้ที่ให้ดูไม่ดี จะได้รับเคราะห์หรือจะเจ็บป่วยก็จะแนะนำวิธีแก้ดวงชะตาของผู้นั้น โดยให้สะเดาะเคราะห์ด้วยวิธีการต่าง ๆ เช่น ให้สืบชะตะ ทำบุญ ทำทานต่าง ๆ เป็นต้น เกี่ยวกับความเชื่อในเรื่องความเจ็บป่วย คนในหมู่บ้านยังมีความเชื่อในเรื่องผีสิงเทวดา ที่ให้คุณให้โทษได้ แม้การแพทย์สมัยใหม่เจริญมาก มีแพทย์แผนปัจจุบันมาตั้งคลินิกอยู่ในหมู่บ้านแล้วก็ตาม แต่เมื่อเจ็บไข้ได้ป่วยจะนิยมซื้อหายาจากร้านขายแผนปัจจุบันมารับประทานเอง ส่วนโรคที่ไม่ร้ายแรงฉับพลัน เช่น หนาว มีไข้ ปวดเมื่อย ก็จะซื้อยาต้มพื้นเมืองรับประทานประจำ เมื่อรักษาไม่หายก็จะไปหาแพทย์ที่คลินิก หรือโรงพยาบาลให้การรักษา ถ้าหากนานวันเข้า เห็นว่าอาการเจ็บไข้ได้ป่วยไม่ดีขึ้น ก็จะไปหาหมอผี ที่เรียกกันว่า “หมอเมือ” “หมอทรงเจ้า” หรือ “หมอเจ้านาย” เรียกต่างกันไปตามท้องถิ่น ในการนี้ผู้ป่วยจะให้ค่าขันตั้ง หรือค่ายกครู เพียง 5 – 6 บาท แล้วหมอทรงเจ้า หรือ “หมอเจ้านาย” จะทำพิธีเข้าทรงทำนายอาการของผู้ป่วย ว่าเกิดมาจากสาเหตุใด ส่วนใหญ่แล้วจะบอกว่าถูกผีทำ และทำผีดผี (เช่น ปัสสาวะไม่ถูกที่ถูกทาง ทำผีดจารีต เป็นต้น) พร้อมกันนี้ก็จะบอกวิธีแก้ไข เช่น ให้ไปเซ่นผีสงบ้าง เทวดาเจ้าที่บ้าง หากเป็นมาก อาจเซ่นด้วยหัวหมูกับสุราอีกต่างหาก

พิธีกรรมและประเพณีในท้องถิ่น

พิธีกรรมและประเพณีท้องถิ่นของคนจังหวัดลำพูน ส่วนใหญ่แล้วมีลักษณะคล้ายคลึงกับจังหวัดอื่น ๆ ในภาคเหนือ จะแตกต่างกันบ้างก็ในส่วนของการรายละเอียดเท่านั้น

พิธีกรรมในวิถีชีวิต ได้แก่ พิธีกรรมเนื่องในวันสำคัญในวิถีชีวิต เช่น การเกิด การบวช การแต่งงาน และการตาย

- การเกิด พิธีกรรมขั้นตอนเกี่ยวกับการเกิดในท้องถิ่นแทบจะไม่มีหลงเหลืออยู่เลย หมอตำแยทำคลอดที่มีอยู่เดิมได้สิ้นสุดภาระหน้าที่ลงแล้ว เมื่อการสาธารณสุขได้กระจายออกสู่ชนบทในท้องที่ห่างไกลได้ทั่วถึง การคลอดจึงอยู่ในความดูแลรักษาของผดุงครรภ์ตำบล และผู้ที่อยู่ไม่ไกลจากโรงพยาบาลอำเภอ หรือจังหวัด ก็นิยมไปคลอดที่โรงพยาบาล เมื่อทารกคลอดออกมาแล้ว พิธีกรรมที่ยังเหลืออยู่เพียงอย่างเดียว คือ “การทำขวัญเด็ก” โดยผู้เฒ่าผู้แก่

ผู้ที่เป็นที่เคารพนับถือของพ่อแม่เด็ก จะผูกคอตายที่ข้อมือของเด็กทั้งสองข้าง พร้อมกับกล่าวให้พรให้เด็กมีความสุขสบายไม่ให้เจ็บไข้ได้ป่วย และเมื่อมีการทำบุญที่วัด หรือ ที่บ้านเด็กก็จะได้รับการผูกข้อมือรับพรจากพระสงฆ์อีกครั้งหนึ่ง

- การบวช ชาวชนบท หรือชาวนาที่มีบุตรชายหลายคนจะนิยมให้บุตรส่วนหนึ่งบวชเณร และศึกษาเล่าเรียนอยู่ที่วัด อีกส่วนหนึ่งให้ช่วยพ่อแม่ทำงานที่บ้านด้วยเชื่อว่าเป็นการอุทิศส่วนบุญเพื่อพุทธศาสนาและยังช่วยส่งเสริมบุตรของตน มีโอกาสในการศึกษาเล่าเรียนด้วย ส่วนบุตรชายของผู้ที่ฐานะดีหรือได้รับการศึกษามาพอสมควรนิยมบวชเป็นพระ หรืออุปสมบท เมื่ออายุครบ 20 ปี หรือ อายุมากกว่านั้น ตามวาระเวลาที่สะดวกของตน

- การแต่งงาน หลังจากมีการสู่ขอที่พ่อแม่ทั้งฝ่ายหญิงและฝ่ายชายต่างตกลงยินยอมพร้อมใจกันดีแล้ว การแต่งงานหมากมาสู่ขอเจ้าสาวคล้ายพิธีของทางภาคกลางเล็กน้อย อาจจะเป็นเงินทองเพื่อเป็นสินน้ำใจแก่ฝ่ายหญิงตามควรแก่ฐานะทั้งสองฝ่ายโดยทั่วไป หรือที่เรียกว่า"เสียผี" ฝ่ายหญิงจะไม่มี การเรียก ร้องสินสอดทองหมั้นกำหนดตายตัว ฉะนั้น การหมั้นจึงเป็นพิธีการเท่านั้น ซึ่งแสดงถึงความมีน้ำใจเอื้ออาทรต่อกันของสังคมชนบท การแต่งงานในหมู่บ้านหรือในชนบท จะทำพิธีและเลี้ยงแขกเห่ที่บ้านฝ่ายหญิงซึ่งจะเป็นเรือนหอชั่วคราว โดยพ่อแม่ของฝ่ายหญิงจะตกแต่งห้องหอเตรียมไว้ส่วนหนึ่งของบ้าน ถ้าเป็นผู้ที่มีฐานะดีก็จะปลูกเรือนหอไว้ในบริเวณบ้านของพ่อแม่ฝ่ายหญิงนั่นเอง เมื่อผ่านพิธีแต่งงานเป็นสามีภรรยาแล้ว ฝ่ายชายจะอยู่เรือนของพ่อแม่ฝ่ายหญิงระยะเวลาหนึ่งก่อน หลังจากนั้นคู่สามีภรรยาก็จะแยกไปปลูกเรือนอยู่ต่างหาก อาจจะเป็นเรือนของฝ่ายชายหรือฝ่ายหญิงก็ได้ ส่วนคู่แต่งงานรุ่นใหม่ที่มีฐานะดี หรือมีการศึกษามีการทำงานที่ดีพอสมควร อาจไม่จำเป็นต้องทำพิธีแต่งงานที่บ้านแต่ที่เดียว โดยจะทำพิธีมัดมือคู่บ่าวสาวที่บ้าน และจะจัดพิธีเลี้ยงแขกที่โรงแรมหรือภัตตาคาร เสร็จแล้วจึงจะกลับห้องหอที่จัดไว้ อาจเป็นที่บ้านของฝ่ายหญิงหรือฝ่ายชายก็ได้

- ประเพณีสืบทอด การสืบทอดคน เป็นพิธีมงคลสืบอายุให้เจริญยืนยาวมีความสุข ให้พ้นทุกข์โรคภัย ทำในหลายโอกาส เช่น วันเกิด วันขึ้นบ้านใหม่ แต่งงาน เจ็บป่วย หรือเมื่อหมอดู หมอผี ทายว่าจะมีเคราะห์ โดยจะนิมนต์พระสงฆ์ 3-9 รูป มาทำพิธีสวดมนต์สืบทอดที่บ้าน พร้อมกันนี้จะถวายเครื่องไทยทาน และเลี้ยงพระเป็นเสร็จพิธี

- ประเพณีการปลูกเรือน การปลูกเรือนในหมู่บ้าน มีทั้งที่ยังมิเป็นวัสดุในการปลูกสร้างพอที่จะหาได้ ชาวบ้านจะช่วยลงมือลงแรงกันทำโดยไม่มีค่าตอบแทนใด ๆ นอกจากเจ้าของบ้านจะต้องจัดเตรียมสุรอาหารให้ผู้ที่มาช่วยเท่านั้น หลังจากถูกยุบยามแล้ว การปลูก

เรือนจะต้องขุดหลุมเสาเตรียมไว้ก่อนตามฤกษ์ยาม แล้วจะวางเสาเอาฤกษ์เป็นต้นแรก ซึ่งจะ เป็นเสาเอก ส่วนมากจะทำกันในเดือนคู่ ยกเว้นเดือนสิบซึ่งถือว่าเป็นอัปมงคล ก่อนจะลงมือ ปลุกสร้าง สล่ำ (หรือช่าง) จะทำพิธี “ยกขึ้นตั้ง” เสียก่อน มีสวดดอกไม้ และธูปเทียนพร้อม เครื่องเช่น เพื่อบอกกล่าวเจ้าที่เจ้าทาง หรือมีบ้านผีเรือนให้การก่อสร้างดำเนินไปด้วยดี ส่วน ที่ไม่สามารถจะหาไม้ได้จากธรรมชาติ ไม้เป็นวัสดุที่มีราคาแพง หาซื้อได้ที่โรงเลื่อยเท่านั้น การ ปลุกเรือนจะนิยมเป็นเรือนก่ออิฐก่อปูนทั้งหลังได้รับความนิยมนกันแพร่หลายมากยิ่งขึ้น มี การเปลี่ยนแปลงตัวรูปแบบและโครงสร้าง ตามอย่างบ้านเรือนสมัยใหม่ในเมือง อย่างไรก็ตาม พิธีกรรมต่าง ๆ หลายขั้นตอนได้ถูกตัดทอนลง เหลือแต่เพียงหาฤกษ์ยามในการลงมือปลุก เท่านั้น หลังจากปลุกเรือนเรียบร้อยแล้ว ก็จะหาวันมงคลอันเป็นฤกษ์เพื่อจัดงานขึ้นบ้านใหม่ ต่อไป โดยนิมนต์พระสงฆ์มาสวดมนต์ ถวายอาหารเพลและเครื่องไทยทานที่บ้าน เพื่อเป็น ศิริมงคลแก่ผู้อยู่อาศัยอีกครั้งหนึ่ง

- พิธีกรรมทางศาสนาและประเพณีเนื่องในศาสนา ของล้านนามีอยู่มากมาย เช่น ประเพณีปีใหม่ (สงกรานต์) การทำพิธีดำหัวเพื่อขอขมาและขอพรในวันพระยารวัน การละเล่น ต่าง ๆ ในวันปีใหม่ เช่น การเล่นผีนางด้ง ฯลฯ ประเพณีการเทศน์ ประเพณีการสวด เป็นต้น ปัจจุบันพิธีและประเพณีทางศาสนาที่นิยมปฏิบัติกันสืบมาที่สำคัญ ๆ มี ประเพณีการเข้า พรรษา-ออกพรรษา การทานข้าวสลาก ประเพณีเดือนยี่เป็น (ลอยกระทง) ปอยหลวง ปอยน้อย ทอดกฐาน-ทอดผ้าป่า เป็นต้น

- งานบุญสลากภัตร การทานข้าวสลาก หรือถวายสลาก มีขึ้นในเดือน 10 (กันยายน) ของทุก ๆ ปี พิธีงานบุญนี้จัดบริเวณลานวัด หรือบริเวณรอบ ๆ พระวิหารโดยพุทธศาสนิกชน จะนำสิ่งขมาทานใส่ในภาชนะต่าง ๆ เพื่อนำไปได้สะดวก เช่น คนโท ถังน้ำ หรือที่มีขนาดใหญ่ เรียกว่า “ต้นคร้วทาน” ให้คนแบกหามไปได้ งานบุญสลากภัตร จัดทำเป็น 2 ลักษณะ คือ “สลากภัตรหลวง” ซึ่งหมายถึง การจัดงานบุญที่ทุกวัด ในตำบล หรืออำเภอ มาร่วมกันที่วัด เดียวส่วนอีกอย่างหนึ่ง คือ “สลากภัตรน้อย” คือทำเฉพาะของวัดใดวัดหนึ่ง ใบสลาก หรือ เส้นสลาก จะเขียนข้อความอุทิศให้แก่ผู้ถวายขมาไปแล้ว จะถูกนำไปรวมกันเพื่อแบ่งออกมาให้ พระสงฆ์ไปรับนิมนต์เครื่องสังฆทาน นำมาอ่านเพื่อรับต้นสลากนั้นไป พระสงฆ์ก็จะให้พรแก่ เจ้าของต้นสลากนั้น เป็นที่อิมเอบใจแก่พุทธศาสนิกชนผู้มาร่วมงานถ้วนทุกคน

- ปอยหลวง ปอยน้อย “ปอยหลวง” หมายถึง งานสมโภชใหญ่ เมื่อมีการสร้าง ศาสนวัตถุ เช่น โบสถ์ วิหาร เจดีย์ และกุฏิสงฆ์ เป็นต้น เสร็จแล้ว ในช่วงเวลาที่ทางวัดมีงาน สมโภชนี้ ชาวบ้านจะจัดเครื่องไทยทาน หรือ “คร้วทาน” ไว้ที่บ้านของแต่ละบ้าน พอถึงวัน

กำหนดวันถวายทาน หรือ “วันทาน” ชาวบ้านจะนำต้นครัวทาน เข้ามาถวายแก่วัด เพื่อสทบทุนการสร้างถาวรวัตถุขึ้น ๆ “ปอยน้อย” หมายถึงงานบวช ที่เป็นงานส่วนบุคคลของพ่อแม่ของนาค จัดทำที่บ้านก่อนที่จะน่านาคไปอุปสมบทในวัด อนึ่ง การจัดให้มีงาน ปอยหลวง ปอยน้อย นี้ นับว่าเป็นงานบุญ หรืองานทางศาสนาที่ช่วยบรรณาการทางสังคมที่ชาวบ้าน ได้มีโอกาสพบปะสนิสนมในการร่วมพิธีทำบุญทางศาสนาด้วยกัน อันเป็นวิธีการส่งเสริมทำนุบำรุงพระศาสนาทางหนึ่ง ขณะเดียวกันในทางโลกเป็นการนำไปสู่ความรักใคร่ชอบพอกันของหนุ่มสาวและแต่งงานเป็นครอบครัวของพุทธศาสนิกชนต่อไป

ศิลปหัตถกรรมในท้องถิ่น

เดิมประชากรในท้องถิ่น ดำรงอาชีพแบบสังคมเกษตรกรรม ส่วนใหญ่มีอาชีพทางเกษตรกรรม คือทำนา ทำสวนลำไย และทำสวนกระเทียม เป็นสังคมที่มีความเป็นอยู่อย่างเรียบง่ายแบบพอยังชีพมาก่อน ดังนั้นศิลปหัตถกรรม จึงเริ่มต้นด้วยงานหัตถกรรมที่เกี่ยวข้องกับการใช้สอยในชีวิตประจำวันเป็นหลัก เช่น กระบุง ตะกร้า ชะลอม เข่ง ภาชนะหุงหาอาหารที่ทำด้วยไม้ และดินเผา ทอหมวกจักสาน ทอผ้า และเย็บผ้าฉนวน เป็นต้น ส่วนงานปรานีที่มีความสวยงาม ที่เป็นศิลปหัตถกรรมที่สำคัญ ได้แก่ การทอผ้าฝ้าย ผ้าไหม แกะสลักไม้ เป็นต้น การทอผ้า เป็นศิลปหัตถกรรมที่เก่าแก่มาก มีมาตั้งแต่โบราณนับเป็นพัน ๆ ปีมาแล้ว การทอผ้ามักบ่งบอกถึงวัฒนธรรมของชุมชนแต่อดีต มีความสัมพันธ์กับวิถีชีวิตที่ถ่ายทอดกันมาถึงปัจจุบัน ศิลปกรรมทอผ้า โดยทั่วไปแล้วเป็นผลผลิตเพื่อประโยชน์ในการใช้สอยของสังคมเกษตรกรรม มีรูปแบบที่มีการตกแต่ง หรือผ้าดอกเป็นลวดลายเล็ก ๆ น้อย ๆ เป็นบางแห่ง ซึ่งเป็นแบบง่าย ๆ ไม่มีการยกดอกผูกสายเป็นพิเศษ เครื่องมือการทอคือ “กี่กระตุกทอมือ” แบบดั้งเดิม ชาวบ้านเรียกว่า “กี่เมือง” มีขนาดเล็กทอผ้าได้เฉพาะอย่าง เพื่อการนุ่งห่มแต่งกายและเป็นเครื่องใช้สอย ปัจจุบันความนิยมผ้าทอพื้นเมืองได้ลดลงไปอย่างมาก ชาวบ้านได้เปลี่ยนความนิยมซื้อผ้าที่ทอด้วยเครื่องจักร เพราะเห็นว่า ราคาถูกกว่า ทนทานและมีสีสันสดงามตามความนิยมสมัยใหม่

แต่ความเป็นเอกลักษณ์ของผ้าทอมือที่มีเสน่ห์ของความงามเป็นธรรมชาติ เนื้อผ้าไม่แน่นเกินไป สวมใส่สบาย ช่วยให้กิจกรรมการทอผ้าพื้นเมืองในท้องถิ่นดำเนินสืบต่อไป และขณะเดียวกันเพื่อผลทางเศรษฐกิจของกิจกรรมทอผ้าในท้องถิ่น ได้มีการปรับตัวตามความเจริญของบ้านเมือง รูปแบบของผ้าทอมือได้ปรับเปลี่ยนตามวัตถุประสงค์ สอดคล้องกับ

ประโยชน์ใช้สอยในปัจจุบัน เช่น ผ้าปูโต๊ะอาหาร ผ้าเช็ดมือ ผ้าคลุมโต๊ะ คลุมเตียง ผ้านวม ผ้าเช็ดเท้า ฯลฯ

วิถีชีวิตของคนในหมู่บ้าน

ผู้วิจัยขอแบ่งวิถีชีวิตของผู้หญิงในชุมชน เพื่อความสะดวกในการศึกษาครั้งนี้ คือ ยุคก่อนสร้างถนนซูเปอร์ไฮเวย์ และยุคหลังสร้างถนนซูเปอร์ไฮเวย์

ยุคก่อนสร้างถนนซูเปอร์ไฮเวย์ (ประมาณพ.ศ.2490 –พ.ศ.2509)

ความเจริญทางด้านเศรษฐกิจก่อนการสร้างถนนซูเปอร์ไฮเวย์ มีความเจริญเป็นแหล่งจำหน่ายสินค้าหัตถกรรม โดยร้านค้าเป็นเรือนไม้ชั้นเดียว มีเสาด้านหน้าหลังคายื่นออกมา (ไว้ผูกวัว ควาย) ค้าขายเล็ก ๆ น้อย ๆ ปลูกเรียงรายตามความยาวของถนน เพราะจากการที่เป็นจุดที่เป็นเส้นทางผ่านจากกรุงเทพฯ ไปสู่เชียงใหม่ โดยผ่านจังหวัดกำแพงเพชร ตาก ลำปาง ข้ามภูเขาสูงหลายลูกที่อำเภอลี้-เถิน และลำพูน ตามลำดับ กิจการค้าเจริญรุ่งเรือง จะเป็นแหล่งท่องเที่ยวของหนุ่ม ๆ จากจังหวัดใกล้เคียง เพราะร้านค้ามีการนำหญิงสาวหน้าตาดีประจำหน้าร้าน ทำให้เป็นที่กล่าวขานว่าสาวเหนือป้าขางสวย จึงดึงดูดนักท่องเที่ยวเข้ามาชมทั่วเชียงใหม่และลำพูน บ้านป้าขางจึงเจริญ ซึ่งหญิงสาวหน้าตาดีเหล่านี้ทางเจ้าของร้านจะไปขอจากพ่อแม่หญิงสาวตามชนบท มาทำงานขายของหน้าร้านโดยมีค่าจ้างประมาณ 100 กว่าบาทต่อเดือน กินอยู่อาศัยกับนายจ้าง บางคนที่น่าตาดีมากจะได้รับการส่งเสริมให้เข้าประกวดสาวงามประจำอำเภอ หรือจังหวัดต่อไป ในงานประเพณีต่าง ๆ เช่น งานฤดูหนาวหรืองานกาชาด ซึ่งส่วนมากจะจัดที่หลังจังหวัดเชียงใหม่เพราะถ้าจัดพร้อมกันจะไม่มีใครมาเที่ยว ประมาณเดือนธันวาคม ซึ่งเป็นวันเฉลิมพระชนมพรรษาของสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวของเรา ซึ่งเป็นสิ่งหนึ่งที่ทำให้บ้านป้าขางมีชื่อเสียงมากขึ้น

ยุคหลังสร้างถนนซูเปอร์ไฮเวย์ (พ.ศ.2510 – ปัจจุบัน)

ความเจริญทางเศรษฐกิจเริ่มซบเซาลงเพราะการสร้างถนนซูเปอร์ไฮเวย์ การคมนาคมได้เปลี่ยนเส้นทางเดินรถประจำจังหวัดใหม่ ความเป็นอยู่เดิมที่เรียบง่ายก็ถูกเปลี่ยนแปลงไปพร้อม ๆ กับ ความเจริญก้าวหน้า ของบ้านเมืองในยุคใหม่นั้นเอง ส่วนหนึ่งจากการศึกษาคนในชุมชนเริ่มมีการศึกษาสูงขึ้น บ้านที่มีฐานะการเงินดีก็ส่งลูกชาย ลูกสาว ไปเรียนที่จังหวัดเชียงใหม่ กรุงเทพฯ หรือต่างประเทศ เมื่อจบการศึกษามาก็ไม่ต้องการจะประกอบธุรกิจตามบรรพบุรุษ นอกจากความจำเป็นต้องทำเมื่อธุรกิจที่เคยทำอยู่ขาดหัวหน้าครอบครัว และมีกิจการใหญ่พอสมควร บรรดาการเกิดของสาวงามเริ่มลดน้อย เนื่องจากการเลิกกิจการ

ของร้านค้าและการงดการจัดประกวดสงงามและผู้หญิงเริ่มได้รับการศึกษาเพิ่มขึ้นแทนที่จะมาทำงานแคชเชียร์หน้าร้านตั้งแต่อายุน้อย ผู้คนในหมู่บ้านเริ่มหาทางออกที่จะประกอบอาชีพอื่น ๆ เพื่อยังชีพต่อไป ประกอบกับร้านค้าเคยประกอบธุรกิจในการขายปลีกลิ้นค้าพื้นเมือง เช่น ผ้ามวน ผ้าม่าน ฯลฯ หันไปประกอบธุรกิจผลิตเพื่อขายส่งแทน รวมทั้งมีการจัดตั้งนิคมอุตสาหกรรมภาคเหนือ เพื่อสนองนโยบาย ตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 4 (พ.ศ.2520 – พ.ศ.2524) ซึ่งกำหนดให้มีการกระจาย การพัฒนาอุตสาหกรรมไปสู่ภูมิภาคต่างๆ และเพื่อสอดคล้องกับแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 5 (พ.ศ.2525 – พ.ศ.2529) ซึ่งเน้นให้มีการพัฒนาเมืองหลักและเมืองรองของภาคต่าง ๆ การนิคมอุตสาหกรรมแห่งประเทศไทย (กนอ.) จึงได้มีโครงการจัดตั้งนิคมอุตสาหกรรมขึ้น ที่จังหวัดลำพูน โดยเริ่มมีการก่อสร้างเมื่อเดือน เมษายน พ.ศ.2526 ทำให้ชาวป่าซางมีอาชีพใหม่จากการจ้างคนงานทำงานเพิ่มขึ้น และจากการที่คนในชุมชนเริ่มออกไปขายแรงงานนอกหมู่บ้านหรือนอกบ้าน เช่น ออกไปทำงานที่นิคมอุตสาหกรรมในตัวเมือง ทำให้มีการแต่งงานกับคนกลุ่มนอกเครือญาติ ซึ่งไม่ใช่ญาติใกล้ชิดในหมู่บ้านมากขึ้น การเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิต เพราะไม่มีใครดูแลเด็ก พ่อแม่ต้องออกไปทำงาน การเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตจากสังคมเกษตรกรรมไปสู่สังคมอุตสาหกรรมทำให้ความต้องการแรงงานของครอบครัวในภาคเกษตรกรรมมีน้อยลง วิถีชีวิตที่เปลี่ยนแปลงไปนี้รวมถึงพัฒนาการเรื่องสิทธิของผู้หญิงที่ผู้หญิงมีสิทธิกำหนดวิถีชีวิตของตนเองด้วย การที่ผู้หญิงมีระดับการศึกษาที่สูงขึ้น มีการพึ่งพาตนเองสูง การที่ผู้หญิงออกไปทำงานนอกบ้าน จนกระทั่งมีแนวโน้มที่จะไม่แต่งงานในผู้หญิงที่มีระดับการศึกษา สถิติการหย่าร้างของผู้หญิงในหมู่บ้านมีสูงขึ้น ซึ่งแสดงถึงความสัมพันธ์ไม่ดี

ตาราง 2 แสดงสถิติการหย่าร้างของคู่สมรส (อำเภอป่าซาง)

ปี พ.ศ.	จำนวน (คู่สมรส)
2540	99
2541	94

ที่มา : ที่ว่าการอำเภอป่าซาง

ตอนที่ 2 การทำงานนอกบ้านของผู้หญิง

ในอดีตชุมชนบ้านป่าซางเป็นชุมชนที่เป็นศูนย์กลางของการขายสินค้าพื้นเมือง ผู้หญิงที่ทำงานนอกบ้านส่วนใหญ่จะเป็นแค่อาชีพทำนา ทำสวน ทำไร่ นอกบ้านตัวเองเท่านั้น ซึ่งอาจเป็นของครอบครัวหรือเป็นการ “เอามือ” (แลกเปลี่ยนแรงงานกันทำโดยไม่คิดค่าจ้าง) และค้าขาย จากการสัมภาษณ์ผู้อาวุโสหญิง (แม่ผู้คำเอ๋ย ยาวิชัย อายุ 83 ปี) พบว่า ผู้หญิงเมื่อ 50 ปีก่อนว่าแม่คือผู้หญิงที่อยู่กับเห่า ทุ่มเทเวลาให้กับงานบ้าน สามี และบุตรเท่านั้น เพราะผู้หญิงได้รับการศึกษาไม่มากนักไม่เท่าเทียมผู้ชายและได้รับการอบรมสั่งสอนว่าเมื่อโตขึ้นก็แต่งงาน โดยผู้ชายเป็นผู้หาเลี้ยงครอบครัว ผู้หญิงได้รับการอบรมไปในด้านกิริยามารยาท คุณสมบัติของแม่ศรีเรือน การประกอบอาหาร การช่วยดูแลน้อง ๆ การดูแลสามี งานภายในบ้านเหล่านี้เป็นการเรียนรู้จากการช่วยพ่อแม่ทำงานตั้งแต่ยังเล็ก ขณะที่ผู้ชายไม่ต้องทำอะไรถ้าทำก็จะดูผิดปกติ เวลาที่ทำงานส่วนใหญ่เป็นเพียงผู้ช่วยธุรกิจในครัวเรือนเท่านั้น ผู้หญิงไม่มีรายได้เป็นของตัวเอง งานหลัก คือการทำงานบ้านงานเรือน การหุงข้าว ทำอาหาร ซักรีดเสื้อผ้า ทำความสะอาดบ้าน เมื่อโตขึ้นพอจะช่วยงานด้านเศรษฐกิจของครอบครัวได้ก็จะช่วยทำงานหาเงินมาเลี้ยงดูครอบครัว โดยการหาของป่ามาขาย ขายของเล็ก ๆ น้อย ๆ งานนอกบ้านจะช่วยเพื่อนบ้านทำนา ทำสวน หรือที่เรียกว่าไปช่วย “เอามือ” กับเพื่อนบ้านในชุมชน และเด็กผู้หญิงที่เริ่มเป็นสาว จะไปรับจ้างหรือมีเจ้าของร้านค้าในหมู่บ้าน ซักชวนให้ไปช่วยขายของที่ร้านค้ารายได้ก็ยังเป็นรายได้เสริมให้กับครอบครัวเท่านั้น ผู้หญิงที่แต่งงานแล้วและยิ่งที่มีลูกที่ยังเล็กจะไม่ออกไปทำงานนอกบ้าน จะทำงานบ้านเท่านั้น และช่วยงานเศรษฐกิจของครอบครัว เช่น ช่วยทำนา ปลูกกระเทียมหรือช่วยขายสินค้าพื้นเมือง จะมีเวลาอยู่ดูแลบ้านเกือบตลอดเวลา ผู้หญิงทั้งที่แต่งงานแล้วและที่ยังเป็นโสดจะมีงานหลักคือการทำงานบ้านงานเรือน แม้กระทั่งผู้หญิงที่ไปรับจ้างทำงานในร้านขายของต่าง ๆ ก็ยังต้องช่วยงานบ้านของเจ้าของร้านด้วย การศึกษาไม่มากนัก เพราะไม่จำเป็นที่จะต้องนำไปใช้กับอาชีพทำนา ทำไร่ หรือค้าขายสินค้าพื้นเมือง และมักแต่งงานตั้งแต่อายุยังน้อย

ปัจจุบันสภาพชุมชนเปลี่ยนแปลงไป จะมีแต่บ้านบางหลังที่ยังคงสภาพแบบโบราณอยู่ เช่น บ้านนายไมตรี ม่วงมณี บ้านป่าผาทุ่งแดง ที่ชาวบ้านเรียกกันจนติดปาก เนื่องจากท่านจะใส่ผ้าถุงแดงจนเป็นเอกลักษณ์ของท่าน การเปลี่ยนแปลงทางสังคม วัฒนธรรม และความก้าวหน้าทางเทคโนโลยี เป็นชุมชนเมืองมากขึ้น มีการสื่อสารทันสมัย มีการคมนาคมที่สะดวก ชีวิตความเป็นอยู่อย่างง่าย ๆ แบบเดิมก็หายไปด้วย กลายเป็นนิยมวัตถุหรือกลายเป็นสังคมบริโภคนิยมไปในที่สุด เมื่อที่ดินของตนเองถูกขายให้นายทุนไปแล้วไม่มีที่

ดินสำหรับประกอบอาชีพอีก จึงมีอาชีพรับจ้างเป็นวัน ๆ ไป เช่น ครอบครัวนางอารี รับจ้างลงสีผ้า ย้อมผ้า สภาพสังคมเปลี่ยนแปลงไปค่าครองชีพสูงขึ้น การรับจ้างทำงานในหมู่บ้านไม่เพียงพอในการยังชีพ ผู้หญิงจึงได้ออกไปประกอบอาชีพรับจ้างนอกหมู่บ้านด้วย

จากการสนทนา สัมภาษณ์นางสุกัญญา และผู้หญิงคนอื่น ๆ อีกหลายคน ผู้หญิงในชุมชนส่วนใหญ่จะมีอาชีพค้าขายและออกไปทำงานในตัวเมืองลำพูนซึ่งอยู่ไม่ไกลนัก เพื่อช่วยหารายได้มาช่วยเหลือครอบครัวเพราะมีรายได้ดี การออกไปทำงานนอกหมู่บ้านจะเป็นลักษณะเข้าไปเย็นกลับเป็นส่วนใหญ่ เช่น กรรมกรก่อสร้าง รับจ้างคัดเล็กลำไย หรือเป็นลูกจ้างในนิคมอุตสาหกรรมฯ ส่วนที่ไปพักค้างคืนส่วนใหญ่จะเป็นงานราชการหรืองานที่มีรายได้ดีกว่าสมาชิกในครอบครัว จากการที่ผู้หญิงเลือกออกไปทำงานนอกบ้านมากกว่าที่จะอยู่ดูแลบ้าน ทำให้ผู้หญิงต้องใช้เวลาส่วนใหญ่ในตอนกลางวันอยู่ภายนอกบ้าน โดยออกไปทำงานในตอนเช้า และกลับในตอนเย็น หรือพักค้างคืน จึงทำให้ช่วงเวลาที่อยู่ดูแลบ้านและเลี้ยงดูลูกลดน้อยลง คือผู้หญิงจะมีเวลาให้กับครอบครัวในช่วงตอนเย็น หรือวันหยุดเท่านั้น

จากการสนทนาและสัมภาษณ์เกี่ยวกับการทำงานนอกบ้าน ผู้หญิงในหมู่บ้านประกอบอาชีพดังต่อไปนี้

1. อาชีพรับจ้างในภาคเกษตรกรรม ได้แก่ การรับจ้างทำนาข้าว ปลูกกระเทียม รับจ้างคัดลำไย

- รับจ้างปลูกข้าว ถอนกล้า เก็บเกี่ยว รวมกอง ซึ่งเดิมไม่มีการจ้าง ได้ค่าแรง 100-200 บาท / คน / วัน เป็นแรงงานที่หายากมากขึ้น แยกเก็บ ราคาค่าจ้างกระสอบละ 5 บาท (หรือแล้วแต่ระยะทางใกล้ไกล ถ้าไกลคิดเพิ่มกระสอบละ 1 บาท) โดยผู้หญิงจะใช้วิธีหาแบ่งข้างละครึ่งกระสอบ
- รับจ้างปลูกกระเทียม รับจ้างปอกกระเทียมทำพันธุ์ คิดค่าจ้างเป็นกิโลกรัม ละ 5 บาท ใช้คนงานทั้งผู้หญิงและผู้ชาย (จะใช้ผู้หญิงมากกว่า) งานปลูก การดูแล (รดน้ำโดยใช้กระบวยรดน้ำ) ถอนกระเทียม งานตาก เก็บ (มัดจุก) คิดราคาเป็นกิโลกรัม ๆ ละ 2 บาท / กิโลกรัม รายได้เฉลี่ยวันละ 100-200 บาท / คน / วัน
- รับจ้างคัดลำไย ในพื้นที่จังหวัดลำพูน หรือเชียงใหม่จะมีพืชเศรษฐกิจหลักคือ ลำไย เมื่อถึงฤดูเก็บผลผลิต จะมีผู้ว่าจ้างคนงานไปเก็บลำไย คัดขนาด บรรจุใส่ภาชนะ ซึ่งอาจเป็นเจ้าของสวนลำไยเอง หรือแม่ค้าพ่อค้าขายส่งผู้ที่ไปตกเขียวไว้ (ตกลงราคาซื้อขายล่วงหน้าก่อนได้ผลผลิต) หรือไปเหมาซื้อ

เพื่อนำไปขายต่อไป ด้วยค่าจ้างรายวันประมาณวันละ 80-150 บาท ตามหน้าที่ที่ทำ เช่น คนเดินเข่งลำไย (รับจากคนเก็บมาให้คนคัด) คนคัดขนาดหรือเกรด เช่น เบอร์ 1 เบอร์ 2 เบอร์ 3 หรือที่เรียกว่า "อีแป้" (เป็นลำไยขนาดเล็กหรือไม่ได้ขนาด) และลำไยร่วง ซึ่งเป็นงานที่ทำได้ง่ายกว่าการรับจ้างทำนา เวลาที่ได้รับการว่าจ้างจะยาวนานถึงประมาณเกือบ 3 เดือน

2. อาชีพรับจ้างในภาคอุตสาหกรรม ได้แก่ กรรมกรก่อสร้าง รับจ้างในนิคมอุตสาหกรรม

- กรรมกรก่อสร้าง ในหมู่บ้านจะมีกลุ่มที่รับงานก่อสร้าง จะไปทำกันเป็นกลุ่ม ออกทำงานกันหลังรับประทานอาหารเช้าเสร็จ มีรถรับส่งพร้อม ผู้หญิงที่ไปทำงานก่อสร้างจะมีรายได้ประมาณ 80-120 บาทต่อวัน ทำงานตั้งแต่ 08.00 น. - 17.00 น. ซึ่งเมื่อกลับถึงบ้านก็เหนื่อยมากแล้วทำงานบ้านหรือหมดแรงที่จะพูดคุยกับสมาชิกภายในบ้าน
- รับจ้างทำงานในนิคมอุตสาหกรรมฯ จากการสนทนาและสัมภาษณ์เกี่ยวกับการทำงานในนิคมอุตสาหกรรมที่มีอุตสาหกรรมการผลิตหลายประเภทซึ่งโดยทั่วไปแรงงานจะเริ่มทำงานกันตอนเช้า และเลิกงานในตอนเย็น แต่ก็มียหลายประเภทกิจการที่มีการจ้างงานเข้าทำงานตลอด 24 ชั่วโมง เช่น อุตสาหกรรมที่มีกระบวนการผลิตที่ต่อเนื่อง หรืออุตสาหกรรมที่ไม่จำเป็นต้องผลิตต่อเนื่อง แต่หน่วยงานเล็งเห็นประโยชน์ทางเศรษฐกิจ จึงจัดให้มีการทำงานวันละ 24 ชั่วโมง โดยแบ่งการทำงานเป็นช่วง ๆ หรือที่เรียกกันว่า "ทำงานเป็นกะ" ซึ่งการทำงานในลักษณะดังกล่าวนี้สถานประกอบการอุตสาหกรรมที่มีการทำงานกะในประเทศไทย บางหน่วยงานก็แบ่งการทำงานเป็นวันละ 3 กะ บางหน่วยงานก็แบ่งเป็น 2 กะ แต่ในนิคมอุตสาหกรรมลำพูน มีการทำงานแบ่งเป็น 2 กะ คือ "กะ Day" และ "กะ Night" นางกัญญารัตน์ เล่าให้ฟังว่า บริษัทฯ ที่ทำในนิคมอุตสาหกรรมฯ พนักงานที่ทำงานใน Office ประจำสำนักงาน จะทำงานเวลาปกติ คือเข้าทำงานเวลา 08.00 น. - 17.00 น. และพนักงานฝ่ายผลิต จะแบ่งการทำงานเป็น 2 กะ คือ "กะ Day" ทำงานตั้งแต่ 7.00 น. - 17.00 น. และ "กะ Night" นั้น ทำงานตั้งแต่ 19.00 น. - 05.00 น. สำหรับการงานล่วงเวลา จะเป็น

เวลาที่เป็นช่วงต่อของเวลาเข้าออกของงาน คือระหว่างเวลา 05.00 น. - 07.00 น. และ 17.00 น. - 19.00 น. สำหรับรายได้ พนักงานประจำ Office จะได้เป็นเงินเดือนประจำ วุฒิการศึกษาจะรับตั้งแต่ ปวส.ขึ้นไป แต่ส่วนใหญ่จะเป็นปริญญาตรี ส่วนพนักงานฝ่ายการผลิต จะมีรายได้เป็นรายวัน ตามอัตราค่าจ้างแรงงานขั้นต่ำหรือสูงกว่าเล็กน้อย ทำงานเป็นกะที่กล่าวไว้ข้างต้น วุฒิการศึกษาจะรับวุฒิตั้งแต่ ม.3 ขึ้นไป แต่ปัจจุบัน ผู้หญิงจะรับวุฒิ ม.3 แต่ผู้ชายจะรับวุฒิตั้งแต่ ม.6 ขึ้นไป จะได้รับค่าล่วงเวลาเป็นชั่วโมง วันอาทิตย์ซึ่งเป็นวันหยุด แต่ถ้าไปทำงานจะได้รับค่าแรงงาน 2 เท่าของวันปกติ และนางกัญญารัตน์ ได้เล่าให้ฟังถึงการทำงานว่าจะเริ่มเดินทางออกจากบ้านไปทำงานในตอนเช้าและเวลางานเลิกคือตอนเย็น แต่มักจะมีการทำงานล่วงเวลา ซึ่งตอนเช้าทำงานใช้วุฒิ ม.3. เข้าทำงาน ได้รับค่าจ้างเป็นรายวัน วันละ 138 บาท ทำงานวันอาทิตย์ ได้ 276 บาท และได้ค่าล่วงเวลา ชั่วโมงละ 75 บาท รายได้ตกเดือนละหมื่นกว่าบาท ไม่ค่อยมีเวลาอยู่บ้าน เพราะทุ่มเทเวลาให้กับการทำงานเพราะอยากได้เงิน การทำงานของสามีก็เช่นเดียวกันพยายามทำงานเวลากะเดียวกันเพื่อจะได้เดินทางกลับบ้านพร้อมกัน แต่ลักษณะงานที่ทำ ก็ยังทำให้ต้องทำงานคนละเวลาอยู่

3. อาชีพรับราชการและองค์กรท้องถิ่น ผู้หญิงในหมู่บ้านนี้รับราชการ เป็นกำนัน ครู นายกเทศมนตรี สมาชิกสภาเทศบาล ต้องทำงานแทบไม่มีเวลาส่วนตัว เช่น กำนัน อำพันต้องทำงานร่วมกับทางราชการ ชาวบ้าน ข้าราชการต่าง ๆ ส่วนใหญ่จะมีรายได้สวัสดิการต่าง ๆ แนนอน ยกเว้นบางหน่วยงานจะมีรายได้พิเศษ แต่รายจ่ายที่เกี่ยวข้องกับหน้าที่การงาน หรือจะเรียกว่า "ภาษีสังคม" ไม่แน่นอน บางเดือนเงินเดือนแทบหมด ความแตกต่างของอำนาจหน้าที่ของหน่วยงาน ตำแหน่ง หน้าที่การงาน จะมีส่วนทำให้ เวลา รายได้ ลักษณะการทำงานต่าง ๆ กันออกไป

4. อาชีพค้าขาย จะเห็นว่ามีทั้งที่ค้าขายอยู่ในตลาดสด ต้องใช้เวลาในการไปซื้อ มาจากแหล่งผลิต มาจัดเตรียมการขาย ใช้เวลาทั้งวันอยู่ที่ตลาด กว่าจะกลับบ้านก็มีดึกแล้ว การค้าส่งพืชผลเกษตรตามฤดูกาล ซึ่งต้องทำงานแข่งกับเวลามาก ต้องไปหาแหล่งผลิตผลิตผลแล้วหาตลาดเพื่อขายต่อไปมีความเสี่ยงในการลงทุนสูง บางรายมีการไปตกลงราคาพืชผล

ก่อนที่เรียกกันว่า"การตกเขียว" และการค้าขายสินค้าพื้นเมืองซึ่งปัจจุบันจะเหลือร้านใหญ่ ๆ อยู่เพียงไม่กี่ร้านและจะเป็นการขายส่งมากกว่า รายได้ต่อวันก็แล้วแต่ชนิดของสินค้าที่ขาย

ตาราง 3 แสดงอาชีพของผู้หญิงที่ทำงานนอกบ้าน

อาชีพ	จำนวน (คน)
ค้าขาย	149
รับจ้างในภาคอุตสาหกรรม	145
รับจ้างภาคเกษตรกรรม	75
รับราชการและองค์กรท้องถิ่น	49

ตอนที่ 3 การเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ระหว่างผู้หญิงที่มีสามี และออกไปทำงานนอกบ้านกับสมาชิกในครอบครัว ก่อนและภายหลังจากที่ออกไปทำงานนอกบ้าน

จากข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ผู้หญิงที่มีครอบครัวและได้ไปทำงานนอกบ้าน 12 ราย ในด้านการระบอบการรับผิดชอบในครอบครัวและอำนาจในการตัดสินใจเกี่ยวกับการเงินและค่าใช้จ่าย พบว่า

3.1 การเปลี่ยนแปลงภาระการรับผิดชอบในครอบครัว

จากการศึกษาในประเด็นการเปลี่ยนแปลงภาระการรับผิดชอบในครอบครัว เช่น การหารายได้ การทำอาหาร การล้างจาน การทำความสะอาดบ้าน ซักเสื้อผ้า การซื้อของใช้อุปโภคบริโภคประจำวัน การเลี้ยงดูบุตร ปณิบัติสามี และการดูแลผู้สูงอายุ ว่ามีการเปลี่ยนแปลงไปอย่างไร ข้อมูลที่ได้ สรุปได้เป็น 2 กลุ่ม คือ มีผู้ที่ตอบว่าภาระการรับผิดชอบในครอบครัวเปลี่ยนแปลงไปจากเดิมในลักษณะที่รับผิดชอบน้อยลงจำนวน 7 ราย และตอบว่าไม่เปลี่ยนแปลงจำนวน 5 ราย

กลุ่มที่ตอบว่ามีการเปลี่ยนแปลงให้เหตุผลทำนองเดียวกัน คือ ต้องใช้เวลาส่วนหนึ่งในการทำงาน

สุกัญญา แต่งงานได้ 6 ปี อายุ 26 ปี จบปวส. สุกัญญาทำงานในนิคมอุตสาหกรรม เช่นเดียวกับสามี มีผลทำให้ไม่มีเวลาในการทำภารกิจต่าง ๆ ในครอบครัว สุกัญญาบอกว่า “ต้องทำงานเป็นกะและทำงานล่วงเวลาด้วย เพื่อต้องการรายได้มากขึ้น จึงไม่มีเวลารับผิดชอบงานในบ้านมากนัก กลับถึงบ้านด้วยความอ่อนเพลีย จึงต้องการพักผ่อน งานบ้านต้องอาศัยแม่ช่วยเหลือ รวมถึงดูแลลูกที่ยังเล็กอยู่ด้วย ถ้าไม่ได้ไปทำงานนอกบ้านก็ต้องเป็นผู้ทำงานบ้านทั้งหมด”

จันทร์เพ็ญ แต่งงานได้ 23 ปี อายุ 40 ปี จบป.4 มีบุตร 2 คน คนโตเป็นลูกสาว จบปวส.แล้ว จันทร์เพ็ญทำงานรับจ้างในร้านอาหารที่เปิดบริการตอนกลางวัน แต่ต้องไปตั้งแต่ตอนเย็น จันทร์เพ็ญรับผิดชอบในครอบครัวเฉพาะเวลากลางวันที่ไม่ได้ไปทำงาน ส่วนที่เหลือสามีที่เป็นช่างไม้ และลูกสาวที่ทำงานเป็นพี่เลี้ยงเด็กที่โรงเรียนเอกชนรับผิดชอบ จันทร์เพ็ญกล่าวว่า “รับภาระในช่วงเวลาที่ไม่ได้ทำงาน นอกนั้นสามีและลูกช่วยดูแล ภาระในครอบครัวช่วยกันทำตามเวลาที่แต่ละคนอยู่บ้าน และสามีไม่ได้เกี่ยงงอนว่าเป็นงานของผู้ชายหรือผู้หญิง”

น้อง แต่งงานได้ 13 ปี อายุ 33 ปี จบป.4 มีลูกชาย 1 คนกำลังเรียนชั้นมัธยมศึกษาและลูกสาว 1 คนกำลังเรียนชั้นอนุบาล น้องรับจ้างที่ร้านอาหารเวลากลางคืน สามีทำงานรับจ้างทั่วไปภาคเกษตร ภาระรับผิดชอบจึงต้องช่วยกันตามเวลาที่ตนมีในครอบครัว น้องรับผิดชอบงานบ้านในเวลากลางวัน เช่น ดูแลลูก ค่าใช้จ่ายในครอบครัว เวลานอกจากนี้สามีเป็นผู้ดูแล น้องบอกว่า “สามีและน้องต่างออกไปทำงานนอกบ้าน แต่เวลาต่างกัน จึงต้องช่วยกันรับภาระในครอบครัวตามเวลาที่แต่ละคนอยู่บ้าน”

ส่วนกลุ่มที่บอกว่าภาระรับผิดชอบในครอบครัวไม่แตกต่างจากเดิม กลุ่มนี้เล่าว่า ก่อนออกไปทำงานนอกบ้าน ตนเองต้องรับผิดชอบเกี่ยวกับการทำอาหาร การล้างจาน การทำความสะอาดบ้าน ซักรีดเสื้อผ้า การซื้อของใช้อุปโภคบริโภคประจำวัน การเลี้ยงดูบุตร ปรนนิบัติสามี และการดูแลผู้สูงอายุ เมื่อออกไปทำงานแล้ว ก็ยังคงต้องรับผิดชอบในภารกิจดังกล่าวอยู่เช่นเดิม

อารีย์ แต่งงานได้ 3 ปี อายุ 24 ปี จบปวช. ในครอบครัวมีผู้สูงอายุ 1 คน คือ พ่อ สามี อายุ 73 ปี และมีคนดูแลลูก 1 คน สามีทำงานรัฐวิสาหกิจ ส่วนอารีย์เป็นลูกจ้างชั่วคราวของหน่วยงานรัฐบาล ที่ไม่ได้ประจำสำนักงานต้องทำงานในพื้นที่เป็นส่วนใหญ่ เวลาที่จะรับผิดชอบในครัวเรือนจึงมีไม่มาก แต่ก็จะต้องดูแลสามีที่มักจะเมามากกลับบ้าน และผู้สูงอายุที่จู้จี้

อารีย์กล่าวว่า “เมื่ออยู่ลำพังไม่ต้องทำอะไร เพราะเป็นลูกคนเล็ก พ่อแม่ พี่ ๆ ทำให้หมด แต่พอแต่งงานแล้วย้ายตามสามีมา แม้ว่าจะมีเวลาให้ครอบครัวน้อย แต่ก็ยังคงรับผิดชอบในการกิจของครอบครัวเหมือนเดิม”

ชาลิสา แต่งงานได้ 8 ปี อายุ 33 ปี จบ ม.3 ทำงานเป็นลูกจ้างร้านตัดเย็บเสื้อผ้า มีบุตรชาย 1 คน กำลังเรียน ป.2 สามีเปิดร้านรับซ่อมเครื่องใช้ไฟฟ้าอยู่กับบ้าน ชาลิสาเล่าว่า “ถึงสามีจะทำงานอยู่กับบ้าน แต่ก็จะทำแต่งานที่หารายได้ งานบ้านจะไม่ทำอะไรเลย แม้แต่กวาดบ้าน ตนเองเมื่อกลับจากทำงานนอกบ้าน มาเห็นสภาพบ้านรกรุงรังเพราะอุปสรรค ของใช้ต่าง ๆ ของสามี จึงทะเลาะกันบ่อยครั้งที่ไม่ช่วยเก็บกวาด ต้องทำงานทุกอย่างภายในบ้าน”

จุไรรัตน์ แต่งงานได้ 7 ปี อายุ 32 ปี จบปริญญาตรี มีบุตรชาย 1 คน กำลังเรียน ชั้นอนุบาล สามีเป็นตำรวจสายตรวจ ส่วนจุไรรัตน์ทำงานส่งเอกสารโฆษณาให้ห้างสรรพสินค้าและทำงานด้านธุรการของหน่วยงานราชการ เวลาส่วนใหญ่ทำงานอยู่นอกบ้าน แต่ต้องรับภาระทั้งหมดภายในบ้าน เช่น ซักผ้า รีดผ้า ทำอาหาร ล้างจาน เก็บกวาดบ้าน รับ – ส่งลูกที่ยังเล็กไปโรงเรียน สอนการบ้านลูก เป็นต้น จุไรรัตน์ กล่าวว่า “เหนื่อยมากที่ต้องทำงานบ้านทั้งหมด ไม่มีใครช่วย สามีก็ไม่มีเวลาที่จะทำเพราะจะทุ่มเทเวลาให้กับงานในหน้าที่ตนเองทั้ง ๆ ที่ทำงานตั้ง 2 แห่ง แต่ก็ยังรับภาระงานบ้านเหมือนเดิม”

จากข้อมูลดังกล่าวจะเห็นได้ว่าภารกิจที่เปลี่ยนแปลงจากเดิมของผู้หญิงที่มีครอบครัว และออกไปทำงานนอกบ้าน คือ หน้าที่หลักในการรับผิดชอบต่องานบ้าน ซึ่งเดิมจะเป็นหน้าที่โดยตรงของแม่แต่ผู้เดียวเปลี่ยนไป ลักษณะของการเปลี่ยนแปลง คือลดน้อยจากเดิม จากสาเหตุที่ผู้เป็นแม่ต้องออกไปทำงานนอกบ้าน โดยเฉพาะแม่ที่ทำงานเต็มเวลา สภาพของการประกอบอาชีพ รายได้ ระยะเวลาที่ต้องออกไปทำงาน ที่มีอิทธิพลต่อการทำงานบ้านของบุตรและสามี ทำให้สามีและลูกเข้ามามีส่วนช่วยในการรับผิดชอบงานบ้าน มากกว่าผู้หญิงที่ไม่ได้ทำงานนอกบ้าน การทำงานกลางคืน และการทำงานในลักษณะหมุนเวียน บางครั้งต้องทำงานในขณะที่เป็นเวลาพักผ่อนของสมาชิกในครอบครัว กลางวันเป็นเวลาที่มีสมาชิกในครอบครัวไม่อยู่บ้าน เช่น ลูกไปโรงเรียน สามีไปทำงาน ทำให้ผู้หญิงต้องปรับแผนการใช้ชีวิตประจำวันให้สอดคล้องกับลักษณะการทำงาน จากการใช้ชีวิตส่วนตัว เวลาว่าง ที่เปลี่ยนไป ที่สำคัญคือทำให้การใช้เวลาไม่สัมพันธ์กับเวลาของสมาชิกในครอบครัว ผู้หญิงมีเวลาอยู่กับครอบครัวน้อยลง ปัญหาที่น่าจะเป็นปัญหาเล็ก ๆ น้อย ๆ ในครอบครัวในเรื่องการแบ่งงานกันทำภายในบ้าน มีส่วนกับความสัมพันธ์ระหว่างสามี ภรรยา และสมาชิกในครอบครัว แต่ภารกิจหลักที่สามีจะเป็นบุคคลหลักในครัวเรือน คือการดูแลการเงินของครอบครัว อย่างไรก็ตาม

ก็ตามการะรับผิดชอบในครอบครัว พบว่ามีการช่วยเหลือของสมาชิกในครอบครัวเพิ่มขึ้น ส่วนภารกิจที่ไม่เปลี่ยนแปลง คือ การปรนนิบัติสามี ดูแลบุตร และงานที่สามีหรือสมาชิกผู้ชายเข้ามามีส่วนร่วมช่วยน้อย คือ การรีดผ้า การทำความสะอาดบ้าน เป็นต้น

จากแหล่งข้อมูลที่เป็นแรงงานหญิง 12 คน ให้ข้อมูลก้ำกึ่งกัน คือ 7 คน เห็นว่าการะความรับผิดชอบเปลี่ยนไปจากเดิม ส่วนที่เหลือ 5 คน บอกว่าไม่มีการเปลี่ยนแปลง เงื่อนไขสำคัญคือ การต้องออกไปทำงานแต่เช้า และกลับเย็นทำให้ไม่มีเวลารับผิดชอบต่อครอบครัวเพียงพอ ส่วนที่บอกว่าไม่เปลี่ยน เพราะที่บ้านอยู่กันหลายคน โดยเฉพาะพ่อแม่ซึ่งรับผิดชอบแทนอยู่แล้ว

3.2 การเปลี่ยนแปลงอำนาจการตัดสินใจในครอบครัวเกี่ยวกับการเงิน และค่าใช้จ่าย

ข้อมูลด้านการเปลี่ยนแปลงอำนาจการตัดสินใจในครอบครัวเกี่ยวกับการเงิน และค่าใช้จ่าย พิจารณาจากก่อนและหลังจากที่ผู้หญิงออกทำงานนอกบ้านว่า ใครเป็นผู้ตัดสินใจเรื่องการใช้จ่ายรายวันภายในบ้าน การซื้อข้าวของมีราคา เช่น โทรศัพท์ ตู้เย็น การดูแลบุตร การศึกษาเล่าเรียนของบุตร การซื้อของใช้ส่วนตัวของตนเองและของที่มีราคา เป็นต้น โดยเฉพาะเรื่องการควบคุมเรื่องการเงินที่หามาได้ โดยแบ่งการพิจารณาออกเป็น 2 กรณี คือ การควบคุมการใช้เงินและการเก็บรักษาเงินรายได้ทั้งหมดของครอบครัว และการควบคุมการใช้เงินและการเก็บรักษาเงินที่ผู้หญิงออกทำงานนอกบ้าน ผู้ให้ข้อมูลสรุปผลได้เป็น 2 กลุ่ม คือ กลุ่มแรกจำนวน 6 ราย ให้ความเห็นว่าเปลี่ยนแปลงไปจากเดิม คือ มีอำนาจการตัดสินใจในครอบครัวเกี่ยวกับการเงินและค่าใช้จ่ายเพิ่มขึ้น กับกลุ่มที่สองอีกจำนวน 6 ราย ที่แสดงความเห็นว่าไม่มีการเปลี่ยนแปลงอำนาจการตัดสินใจในครอบครัวเกี่ยวกับการเงินและค่าใช้จ่ายไปจากเดิม

กลุ่มที่ตอบว่ามีอำนาจการตัดสินใจในครอบครัวเกี่ยวกับการเงินและค่าใช้จ่ายเพิ่มขึ้น ให้เหตุผลคล้ายกันคือ เดิมผู้หญิงในชุมชนจะมีอาชีพช่วยทำนา ทำไร่ ทำสวน หรือค้าขายสินค้าพื้นเมืองอยู่กับบ้าน ไม่มีรายได้เป็นของตนเอง ต้องพึ่งพาสามี หรือเมื่อผู้หญิงออกทำงานนอกบ้าน มีการศึกษา มีอาชีพ มีรายได้ การพึ่งพาสามีลดน้อยลง ซึ่งต่างจากเดิมก่อนไม่ได้ทำงานนอกบ้านยังคงต้องพึ่งพาอาศัยสามี จะมีอำนาจในการตัดสินใจเกี่ยวกับเรื่องเงินทองที่หามาได้เองเพิ่มขึ้นมากกว่าผู้หญิงที่ไม่ได้ทำงานนอกบ้าน

มาลินีกล่าวว่า “ก่อนที่จะออกไปทำงานนอกบ้าน เรื่องเกี่ยวกับการใช้จ่ายรายวัน ภายในบ้าน การซื้อข้าวของมีราคา เช่น โทรทัศน์ ตู้เย็น การซื้อของใช้ส่วนตัวของตนเองและบุตรที่มีราคา การออกงานสังคม การดูแลบุตร ต้องรอสามีตัดสินใจจะว่าอย่างไร เพราะสามีเป็นผู้หารายได้ ไม่กล้าตัดสินใจทำอะไร เกรงใจสามี กลัวสามีไม่พอใจ แต่เมื่อออกไปประกอบอาชีพนอกบ้าน ทำให้ได้เป็นผู้มีส่วนในการหารายได้ให้แก่ครอบครัว มีรายได้เป็นของตนเอง ส่วนที่เป็นของตนเอง สามารถจะใช้จ่ายเงินจำนวนนี้ได้อย่างอิสระ และไม่ต้องถามสามีก่อนเพราะเป็นสิทธิของตัวเองที่จะทำได้”

อารีวรรณกล่าวว่า “ในเรื่องการตัดสินใจซื้อของใช้ในครอบครัวหรือของใช้ส่วนตัวที่ราคาสูง กล้าตัดสินใจซื้อทันทีโดยไม่ต้องรอถามสามีเพราะเป็นรายได้ของตนเองและเป็นผู้ควบคุมการเงินภายในบ้าน”

กัญญารัตน์กล่าวว่า “เมื่อก่อนไม่ได้ทำงานไม่รู้ว่าสามีได้เงินเดือนอย่างไร ให้เท่าไรกับเท่านั้น เพราะไม่เคยถาม แต่พอออกทำงานนอกบ้านกล้าที่จะถามสามี ที่เป็นเช่นนั้น มีพื้นฐานจากการถือเงินเป็นพื้นฐานสำคัญทางอำนาจอย่างหนึ่ง ผู้หารายได้มากที่สุดในครอบครัวจะเป็นผู้มีอำนาจในการตัดสินใจมากที่สุด”

ดังนั้นจะเห็นว่าการที่ผู้หญิงออกไปทำงานนอกบ้าน ส่งผลให้มีอำนาจการตัดสินใจที่เพิ่มขึ้น ถึงการตัดสินใจในการใช้เงินที่ตัวเองหามาได้ ต่างก็ให้ข้อมูลในตนเองเดียวกันคือ สามารถตัดสินใจใช้เงินที่หามาได้โดยไม่ต้องถามสามีก่อน โดยเฉพาะภรรยาที่มีระดับชั้นหรือตำแหน่งในการทำงานที่สูงจะมีอำนาจมากกว่าผู้หญิงที่ทำงานในระดับต่ำลงมา แต่อำนาจของผู้หญิงก็จะไม่มากนักถ้าสามีอยู่ในงานที่มีระดับสูงมากกว่า แต่ขณะที่อำนาจภรรยาจะเพิ่มขึ้นเมื่อสามีมีระดับตำแหน่งงานที่ต่ำผู้ที่ให้ประโยชน์สูงสุดหรือผู้ที่หารายได้มากที่สุดในครอบครัวจะเป็นผู้มีอำนาจตัดสินใจในครอบครัวมากที่สุด แนวโน้มของการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวที่ดีขึ้นกว่าเดิม

สำหรับกลุ่มที่ตอบว่าอำนาจการตัดสินใจในครอบครัวเกี่ยวกับการเงิน และค่าใช้จ่ายต่าง ๆ ในครอบครัวยังคงขึ้นอยู่กับสามีเหมือนเดิมนั้น เป็นเพราะผู้หญิงยอมรับบทบาทหน้าที่ของผู้หญิงและบทบาทการเป็นหัวหน้าครอบครัวของสามี อย่างไรก็ตามกลุ่มผู้หญิงดังกล่าวยังคงมีอำนาจการตัดสินใจใช้จ่ายเงินภายในบ้านเกี่ยวกับเรื่องอาหารการกินและค่าใช้จ่ายชีวิตประจำวันซึ่งเป็นไปตามบทบาทของผู้หญิง ที่ได้รับการถ่ายทอดจากครอบครัวต่อเนื่องกันมา

กลุ่มผู้ใช้แรงงานหญิง 12 คน มีความเห็นห้าสิบต่อห้าสิบ คือมีทั้งเปลี่ยนและไม่เปลี่ยนเท่า ๆ กัน กลุ่มที่กล่าวว่าการเปลี่ยนแปลงให้เหตุผลว่า เมื่อออกไปทำงานมีเงินเดือนเป็นของตนเอง จึงต้องมีสิทธิมีเสียงในเงินนั้นด้วย ส่วนที่บอกว่าไม่เปลี่ยนแปลงเป็นเพราะทำตามประเพณี คือให้ผู้ชายเป็นใหญ่ หรือทำตามสามีนั่นเอง

จากข้อมูลข้างต้น การศึกษาค้นคว้าพบว่าการเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ระหว่างผู้หญิงที่มีสามี และออกไปทำงานนอกบ้านกับสมาชิกในครอบครัว ก่อนและภายหลังจากที่ออกไปทำงานนอกบ้าน ในด้านการเปลี่ยนแปลงภาระความรับผิดชอบในครอบครัว และการเปลี่ยนแปลงอำนาจการตัดสินใจในครอบครัวเกี่ยวกับการเงิน และค่าใช้จ่ายนั้นได้เปลี่ยนแปลงไปด้วยเงื่อนไขและปัจจัยที่จะนำเสนอในตอนต่อไป

ตอนที่ 4 ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์ระหว่างผู้หญิงที่ทำงานนอกบ้านกับสมาชิกในครอบครัว

ปัจจัยที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ระหว่างผู้หญิงที่ทำงานนอกบ้านกับสมาชิกในครอบครัว มีหลายประการ ได้แก่ ลักษณะการทำงานของหญิง โครงสร้างของครอบครัว ความคาดหวังทางอำนาจในครอบครัว ทักษะคติของสมาชิกที่เกี่ยวกับความรับผิดชอบในครอบครัว ความเป็นตัวของตัวเอง และนโยบายการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของรัฐบาล ดังรายละเอียดต่อไปนี้

ลักษณะการทำงานของหญิง

เมื่อเกิดนิคมอุตสาหกรรมลำพูน คนในวัยแรงงานชาย - หญิงในลำพูน และจังหวัดใกล้เคียงได้เข้าไปทำงานในบริษัทต่าง ๆ การทำงานในบริษัทที่มีระบบการทำงานเป็นเวลาที่ต่างจากสังคมชนบท ทำให้ผู้เข้าไปใช้แรงงานต้องปรับตัว ต้องตื่นแต่เช้าเพื่อไปทำงานให้ทันเวลา ผู้หญิงที่ทำงานในบริษัท ก็จะต้องปฏิบัติตามระบบงานที่บริษัทที่บริษัทกำหนด การปรับตัวในด้านการทำงานย่อมมีผลต่อความสัมพันธ์ในครอบครัว โดยเฉพาะในด้านการเงิน คือ ผู้หญิงจะมีอำนาจในการตัดสินใจมากขึ้น เพราะผู้หญิงมีรายได้เป็นของตนเองไม่ต้องพึ่งพาสามีทั้งหมด ผู้หญิงที่ประกอบอาชีพรับจ้างทำงานในนิคมอุตสาหกรรมลำพูน ได้เล่าให้ฟังว่า “เดิมน้ำที่หลักของตนคือ ทำหน้าที่ดูแลบ้านเรือน ทำงานในบ้านเป็นส่วนใหญ่ บางคนอาจออกไปรับจ้างบ้างแต่ก็ชั่วครั้งชั่วคราวเท่านั้น ส่วนใหญ่ยังจะต้องรับผิดชอบในการดูแลบ้านและอบรมเลี้ยงดูลูก” ต่อมาเมื่อผู้หญิงออกไปทำงานในนิคมฯ ซึ่งไม่ใช่งานชั่วคราว

ทำให้มีผลถึงความสัมพันธ์ในครอบครัวคือมีการเปลี่ยนแปลงไปบ้าง เช่น นางกัญญารัตน์ที่ทำงานเป็นระบบกะ เล่าถึงการทำงานว่า ต้องทำงานเป็นกะ ๆ ไป เข้าเช้าบ้าง เย็นบ้าง ทำงานตามกฎระเบียบข้อบังคับของบริษัทฯ รวมทั้งเทคโนโลยีใหม่ ๆ เข้ามามีบทบาทในการทำงานจำเป็นต้องศึกษาตลอดเวลา ถ้าเข้า "กะ Day" ก็ต้องตื่นแต่เช้ามืดก่อน 06.00 น. เพื่อรีบเดินทางไปเข้าทำงานให้ทันเวลา 08.00 น. การเตรียมหุงหาอาหารให้ครอบครัว ซักผ้า หรือกิจกรรมอื่น ๆ ไม่มีเวลาทำ ถ้าจำเป็นต้องทำก็ต้องตื่นก่อน 06.00 น. กับสามี หรือสมาชิกอื่น ๆ ต่างคนต่างทำก่อนไปทำงาน เมื่อเลิกงานก็ทำงานล่วงเวลาจนถึง 19.00 น. กว่าจะกลับถึงบ้านก็มืดแล้ว หรือเมื่อเข้า "กะ Night" เข้าทำงาน 19.00 น. – 05.00 น. และทำงานล่วงเวลาจาก 05.00 น. – 07.00 น. กลับจากทำงานถึงบ้านก็ประมาณ 09.00 น. ก็อ่อนเพลียต้องการพักผ่อน ลูกที่ยังเล็กก็ต้องอาศัยแม่คอยดูแล ไม่ค่อยมีเวลาพูดคุยกับสมาชิกในครอบครัว งานบ้านอื่น ๆ สมาชิกอื่นในบ้านจะเป็นผู้รับผิดชอบเป็นส่วนใหญ่ ไม่มีเวลา เหตุผล คือ "เรื่องอะไรจะทำในเมื่อเป็นคนหาเงินมาให้ใช้ เหนื่อยมากอยู่แล้ว" ลักษณะการทำงานซึ่งเป็นปัจจัยที่ส่งผลให้ความสัมพันธ์ระหว่างผู้หญิงที่ทำงานนอกบ้านกับสมาชิกอื่นในครอบครัวเกี่ยวกับรูปแบบการดำเนินชีวิตเปลี่ยนไปจากอดีต ผู้หญิงที่ทำงานนอกบ้านกับสมาชิกของครอบครัวมีเวลาอยู่ด้วยกันน้อยลงหรือไม่มีเวลาให้กับสมาชิก ลูกต้องอาศัยคนเลี้ยงเด็ก ศูนย์เลี้ยงเด็ก หรือพ่อแม่ที่สูงอายุ ด้านความสัมพันธ์กับลูกเกิดใหม่นั้น ผู้หญิงจำนวนมากไม่สามารถเลี้ยงลูกด้วยนมแม่ตามเกณฑ์มาตรฐานที่ทางการแพทย์กำหนดซึ่งเป็นความสัมพันธ์ที่แนบแน่นทางสายเลือดได้ เพราะต้องออกไปทำงาน นอกจากนี้การพูดคุยกับสมาชิกในครอบครัวก็มีน้อยลง

ลักษณะการทำงานของผู้หญิง ที่ต้องไปทำงานให้ตรงเวลา ทำให้ต้องตื่นแต่เช้า และกลับเย็น จึงเป็นการยากที่จะคงบทบาทแบบเดิมไว้

โครงสร้างของครอบครัว

จากการศึกษาข้อมูลจากแหล่งข้อมูล 12 ราย ผู้วิจัยพบว่า ส่วนใหญ่เป็นครอบครัวเดี่ยวถึง 8 ราย และเป็นครอบครัวขยายเพียง 4 ราย

ครอบครัวเดี่ยว 8 รายนี้ส่วนมากประกอบด้วยสมาชิก 3 – 4 คน ที่อยู่กับเฉพาะพ่อ แม่ และลูกเท่านั้น สำหรับกลุ่มครอบครัวเดี่ยว เช่น อำพัน มาลินีและมะลิวัลย์ ที่อยู่กับเฉพาะ พ่อ แม่และลูก ต่างคนต่างมีงานที่ต้องทำ ไม่มีเวลาให้กับสมาชิกภายในบ้าน ต่างคนต่างอยู่ไม่ค่อยมีเวลาให้กัน ส่งผลให้สมาชิกในครอบครัวแต่ละคนต้องแบ่งหน้าที่ช่วยกัน

ทำงานบ้านในส่วนที่ตัวเองเกี่ยวข้อง และอำนาจในการตัดสินใจเรื่องต่าง ๆ ในครอบครัว มีมากขึ้นเนื่องจากไม่มีบุคคลอื่น ๆ เข้ามาเกี่ยวข้อง

อำพัน มีบุตร 3 คน ทำงานคนละครึ่งกับสามี บุตร 2 คน ศึกษาต่อที่กรุงเทพฯ และคนสุดท้องอยู่กับอำพัน อำพันกล่าวว่า "เป็นผู้แทนท้องถิ่น และเปิดร้านขายผ้าทอเป็นของครอบครัว มีลูกจ้าง 4-5 คน โดยที่สามีเป็นข้าราชการทำงานที่ต่างอำเภอ ภาระในบ้านและการดูแลบุตรเป็นคนรับผิดชอบเอง จะปรึกษาบางเรื่อง เช่น ค่าใช้จ่ายต่าง ๆ และการศึกษาของบุตรก็จะปรึกษามีตามเวลาที่มิให้กัน แต่ส่วนมากจะตัดสินใจเองเพราะเป็นผู้หารายได้ให้ครอบครัว และไม่มีใครให้ปรึกษาหารืออีก ช่วงนี้เด็ก ๆ โตแล้วจึงทำให้มีเวลาให้กับงานสังคมมากขึ้น ต่างกับตอนที่ลูก ๆ ยังเล็กอยู่"

มาลินี มีบุตร 2 คน คนโตเป็นชายอายุ 12 ปี และคนเล็กเป็นผู้หญิง 9 ปี กำลังศึกษาอยู่ทั้งคู่ มาลินีเล่าให้ฟังว่า "สามีรับราชการครูเช่นเดียวกัน ก่อนออกไปทำงาน รับผิดชอบเรื่องทำอาหาร และงานบ้าน เช่น ซักผ้า รีดผ้า ให้สามี และลูกเพราะลูกยังเล็กอยู่ ต้องทำงานอื่น ๆ ในบ้านหลังจากกลับจากทำงาน เป็นอย่างนี้ทุกวัน อยู่กันพอ แม่ ลูกเป็นอิสระดี ไม่ต้องคอยกังวลกลัวพ่อแม่ เวลามีปัญหาปรึกษามี"

มะลิวัลย์ มีบุตร 1 คน อายุ 11 ปี กำลังเรียนชั้นอนุบาล มะลิวัลย์กล่าวว่า "เมื่อเรียนจบแล้วได้งานทำในนิคมอุตสาหกรรมได้แยกมาอยู่กับสามีต่างหาก สามีทำงานเปิดร้านรับซ่อมเครื่องใช้ไฟฟ้า ทุกวันต้องตื่นแต่เช้าเพื่อเตรียมอาหารให้ลูกและสามี ก่อนไปทำงาน โดยให้สามีรับผิดชอบในดูแลลูก ไปรับไปส่งลูกที่โรงเรียน และรับผิดชอบเรื่องการทำอาหารในตอนเย็น แบ่งงานกันรับผิดชอบกับสามีได้บ้าง แต่งานบ้าน เช่น ซักผ้า รีดผ้า กวาดบ้าน ถูบ้าน ก็ยังต้องทำอยู่ ซึ่งบางครั้งกว่าจะได้พักผ่อนก็ดึก แต่ก็ต้องทำเนื่องจากไม่มีใคร ต้องดูแลกันเอง"

สำหรับการสัมภาษณ์ครอบครัวของนางจุไรรัตน์ นางกัญญารัตน์ และนางวรรณดี ที่เป็นครอบครัวขยาย ซึ่งนอกจากสามี และลูก ยังมีพ่อ แม่ พี่น้อง และญาติอื่น ๆ อาศัยรวมกันอยู่ มีญาติพี่น้อง หรือลูกที่แต่งงานแล้วจะปลูกบ้านเรือนอยู่ในละแวกบ้านเดียวกัน เป็นกลุ่มที่บอกว่ามีระดับความใกล้ชิดระหว่างเครือญาติสูง เมื่อเข้าสู่วัยครองเรือนพ่อแม่และผู้อาวุโสในครอบครัวจะอบรมสั่งสอนให้รู้จักการครองเรือน สอนการครองเรือนร่วมกันอย่างถ้อยทีถ้อยอาศัย ภายในครอบครัวมีความสัมพันธ์เหนียวแน่น ให้ความช่วยเหลือเกื้อกูลกัน มีผู้อาวุโสในครอบครัวเป็นที่เคารพนับถือ คอยดูแลเอาใจใส่สมาชิก คอยประสานความสัมพันธ์กันใน

ครอบครัว เมื่อออกไปทำงานนอกบ้านก็ยังมีแม่ หรือสมาชิกในบ้านคอยช่วยแบ่งเบาภาระ ความรับผิดชอบในบ้าน

จากครอบครัวจู้ไรรัตน์ อาชีพลูกจ้างซึ่งต้องทำงานถึง 2 แห่ง เพราะมีภาระในการดูแลบุตรของตนเอง และบุตรของพี่สาวอีก 2 คน อาศัยอยู่กับครอบครัวพ่อแม่และตายาย ได้กล่าวว่า "สามีทำงานรับราชการต้องเข้าเวรในบางวัน ซึ่งจะออกไปทำงานด้วยกันแต่กลับคนละเวลา บุตรและหลาน ไปโรงเรียนโดยรถรับส่ง ตอนเช้าก่อนไปทำงาน ต้องเตรียมอาหารให้กับครอบครัวและสมาชิกในครอบครัว และซักผ้า ทำความสะอาดบ้าน บางครั้งจะมีแม่ช่วยดูแลเรื่องการทำอาหารและดูแลหลาน ๆ ค่าใช้จ่ายในบ้านตนเองและสามีช่วยบางส่วน และพ่อซึ่งมีรายได้จากการให้เช่าที่นาช่วยค่าใช้จ่ายบ้าง บางครั้งก็ส่งสารบุตรที่ไม่มีเวลาให้ แต่ก็พยายามให้เวลากับลูกทุกวันหยุด ซึ่งเด็กก็ไม่มีปัญหาเนื่องจากมีคุณตาคุณยายและทวดคอยเอาใจ เวลาวางในวันหยุดก็จะพาครอบครัวออกไปเที่ยวนอกบ้าน หรือพาคุณตาคุณยายคุณทวดไปวัด แต่ส่วนมากก็จะอยู่กับบ้านทำงานบ้านมากกว่า"

ครอบครัวของนางกัญญารัตน์ ทำงานเป็นลูกจ้างในนิคมอุตสาหกรรม มีบุตร 1 คน อายุ 3 ปี ฝากเข้าเรียนที่สถานรับเลี้ยงเด็ก ซึ่งคิดว่าทำให้นุตรมีเพื่อนวัยเดียวกัน สามีทำงานเป็นลูกจ้างการไฟฟ้าส่วนภูมิภาค ทั้งสองอาศัยอยู่กับครอบครัวของตนเอง มีน้องภรรยาอีก 1 คน ซึ่งกำลังระดับปวส.อยู่และทำงานรับจ้างซ่อมเครื่องใช้ไฟฟ้าอยู่กับบ้านด้วย กัญญารัตน์ เล่าให้ฟังว่า "ต้องออกไปทำงานแต่เช้าก่อนสามี หน้าที่ดูแลบุตรซึ่งยังเล็กอยู่ สามีเป็นคนดูแล ส่วนเรื่องอาหารมารดาและสามีจะช่วยกันทำ งานในบ้าน เช่น กวาดบ้าน ถูบ้าน ตนเองจะเป็นคนทำก่อนออกไปทำงาน และหลังกลับจากทำงานจะซักผ้าหรือรีดผ้า หรือถ้าวันไหนไม่ได้ทำงานล่วงเวลาก็จะทำอาหาร บิดาและมารดามีอาชีพทำสวนก็จะใช้เวลาในช่วงว่างออกไปทำสวน ส่วนน้องชายจะไม่ค่อยได้ช่วยอะไรมากนัก มีบางครั้งก็ช่วยล้างจานบ้าง หรือช่วยดูแลเรื่องอุปกรณ์ภายในบ้าน ส่วนมากแล้วงานในบ้านก็จะช่วยกันทำแล้วแต่ว่าใครจะว่าง"

ครอบครัววรรณดี เป็นลูกจ้างในนิคมอุตสาหกรรมเช่นเดียวกับสามี มีบุตรชาย 1 คน อายุ 2 ปี ครอบครัววรรณดีอาศัยอยู่กับบิดามารดา ยาย และน้อง ๆ อีก 2 คน มีบ้านญาติ ๆ พี่สาวซึ่งแยกครอบครัวออกไปอยู่บริเวณใกล้ ๆ กล่าวว่า "หน้าที่ดูแลเรื่องอาหารและงานบ้านจะเป็นคนรับผิดชอบเอง ต้องตื่นแต่เช้าเพื่อเตรียมอาหาร ให้สามี บุตรและสมาชิกอื่น ๆ ก่อนออกไปทำงาน โดยทำงานที่เดียวกับสามี ในตอนเย็นจะแวะซื้ออาหารมาปรุงเอง และแบ่งให้สมาชิกอื่น หรือในบางครั้งจะรับประทานร่วมกัน สามีจะให้ค่าใช้จ่ายใน

บ้านบางส่วนให้ตนเองเป็นผู้ดูแลนอกเหนือจากเงินเดือนที่ตนเองได้รับ วันไหนที่มีงานล่วงเวลาก็จะมี พ่อแม่และน้อง ๆ คอยดูแลเรื่องบ้านและบุตร “

เมื่อผู้หญิงต้องออกทำงานนอกบ้านไปทำงานอยู่คนละแห่งกับสมาชิก ไม่ค่อยได้พบกัน มีเวลาทำงานไม่ตรงกัน บางคนที่อยู่ในครอบครัวเดียวไม่มีญาติผู้ใหญ่อยู่ด้วยต้องนำลูกไปฝากเลี้ยงตามศูนย์เลี้ยงเด็ก เพราะไม่มีเวลาดูแลเอาใจใส่ ไม่มีผู้อาวุโสคอยเชื่อมความสัมพันธ์อบรมสั่งสอน เพราะต้องออกไปทำงานนอกบ้าน สมาชิกในครอบครัวมีอิสระมากขึ้น ผู้หญิงผู้ชายมีสิทธิเท่าเทียมกัน

โครงสร้างของครอบครัว โดยเฉพาะครอบครัวเดี่ยวซึ่งอยู่กันเฉพาะ พ่อ แม่ และลูก ทำให้ทำให้สมาชิกในครอบครัวไม่ค่อยต้องพึ่งพาอาศัยกันและมักให้ความสนใจในงานสังคมนอกบ้านมากกว่าในบ้าน ลูก ๆ ต้องอยู่กันตามลำพัง ไม่มีปู่ ย่า ตา ยาย คอยดูแลเช่นครอบครัวขยาย เมื่อมีปัญหาในครอบครัวหรือทะเลาะกับสามี ถ้ามีพ่อ แม่อยู่จะเกรงใจไม่กล้ารุนแรงหรือเสียงดัง และส่วนใหญ่จะกลับไปหาพ่อแม่ ที่มีครอบครัวอยู่ที่อื่น ซึ่งบางครั้งทำให้มีปัญหารุนแรงยิ่งขึ้น จึงต้องพยายามปรับตัวช่วยเหลือซึ่งกันและกันในทุก ๆ ด้านของครอบครัวเพื่อให้ครอบครัวมีความสุข

ความคาดหวังทางอำนาจในครอบครัว

ผู้หญิงคิดว่าตนเองมีบทบาทสำคัญในการช่วยเหลือเลี้ยงครอบครัว และมีความเสมอภาคกับผู้ชาย จึงไม่ต้องดำเนินตามความคาดหวังในบทบาทที่ด้อยกว่าสามีและต้องเชื่อฟังสามี ตรงข้ามผู้หญิงมีอำนาจในครอบครัวเท่าเทียมกัน โดยภรรยาไม่จำเป็นต้องมีความคิดเห็นคล้อยตามสามีทุกเรื่องถ้าภรรยาไม่เห็นด้วย จากผลการศึกษาแหล่งข้อมูล 12 ราย มี 9 รายที่มีความเห็นว่าอำนาจในการตัดสินใจของผู้หญิงควรมีเท่าเทียมเสมอภาคกับสามี เพราะมีบทบาทสำคัญในการช่วยเหลือเลี้ยงครอบครัว ส่วนอีก 3 รายยังมีความเห็นในเรื่องอำนาจตามประเพณีว่าสามีเป็นคนหาเลี้ยงเพราะมีรายได้สูงกว่าควรเป็นใหญ่ในครอบครัว

อารีวรรณ กล่าวว่า “ผู้หญิงออกไปทำงานนอกบ้าน เป็นการช่วยหารายได้เพิ่มพูนให้ครอบครัว ควรมีความเสมอภาคทุก ๆ ด้านเท่าเทียมสามี เช่น การแบ่งงานระหว่างเพศ รวมทั้งอำนาจในการตัดสินใจต่างๆ ในครอบครัว”

มะลิวัลย์ กล่าวว่า “เป็นที่ยอมรับกันทั่วไปว่าผู้หญิงและผู้ชายมีความไม่เท่าเทียมกันหลาย ๆ ด้าน ผู้หญิงมีโอกาสทางเศรษฐกิจและสังคมน้อยเมื่อเปรียบเทียบกับผู้ชาย ผู้หญิงจะเป็นผู้ตามและมีสิทธิไม่เท่าเทียมกับสามี แต่เมื่อมีส่วนในการหารายได้ ก็คิดว่าตนเองควรมี

ความเสมอภาคกับสามี มีความกลัวพอที่จะแสดงความเห็นไม่ตรงกับสามี ซึ่งเดิมเคยไม่กล้าที่จะขัดแย้งกับสามีเนื่องจากกลัวสามีไม่เลี้ยง ต้องพึ่งพาสามีอยู่"

วิภาพรรณ กล่าวว่า "แม้ว่าจะยังมีอุปสรรคอันสืบเนื่องจากจารีตประเพณีบางอย่างในอดีต กำหนดให้ผู้หญิงด้อยกว่าผู้ชายมาตลอด ให้ผู้ชายเป็นใหญ่ในครอบครัว เมื่อผู้หญิงไม่ได้อยู่แต่ในบ้าน ได้มีโอกาสพัฒนาความสามารถของตน ผลสำเร็จในหน้าที่การงานมีมากขึ้น ทำงานมีรายได้เป็นของตนเอง การมีสิทธิมีเสียงในการใช้เงินที่ตนเองหามาได้ มีอิสระในการซื้อของใช้ส่วนตัว เช่น เสื้อผ้า เครื่องประดับ ความรู้สึกที่ว่าต้องพึ่งพาสามีเพียงอย่างเดียวลดลง"

จากความเห็นข้างต้นจะพบว่าการคาดหวังในอำนาจของผู้หญิงที่ออกทำงาน นอกบ้านจะมีสูงขึ้น ครอบครัวมีความคาดหวังต่อผู้หญิงในฐานะเป็นผู้ดูแลครอบครัว และมีส่วนทำให้ฐานะของครอบครัวดีขึ้น

ทัศนคติของสมาชิกที่เกี่ยวกับความรับผิดชอบในครอบครัว

จากการสัมภาษณ์และสนทนากลุ่มกับผู้หญิง รวมทั้งสมาชิกอื่นในบ้านถึงความคิดเห็นที่มีต่อการที่ผู้หญิงออกไปทำงานนอกบ้าน เกี่ยวกับการเลี้ยงดูบุตร ภาระรับผิดชอบ และการตัดสินใจในครอบครัว คำตอบที่ได้จากกลุ่มส่วนใหญ่ที่เป็นครอบครัวเดี่ยว ว่าการเปลี่ยนแปลงด้านอาชีพทำให้เศรษฐกิจในภาพรวมของครอบครัวดีขึ้น แต่การเปลี่ยนแปลงทางด้านสังคม วัฒนธรรมมีผลกระทบต่อครอบครัว ผู้หญิงมีบทบาทต่อการพัฒนาสังคมและเศรษฐกิจมากขึ้น เมื่อการใช้ชีวิตที่อยู่แต่กับครัวเรือนเปลี่ยนไป การใช้ชีวิตร่วมกับครอบครัวน้อยลง ความสัมพันธ์ในครอบครัวและชุมชนเริ่มน้อยลงตามลำดับ จากสื่อต่าง ๆ เข้ามามีบทบาทเพิ่มขึ้น ความเชื่อที่เคยมีอยู่ดั้งเดิมเริ่มมีการปรับเปลี่ยน ผลจากการสอบถาม

สุมิตรา สมพิศ มาลีณี และกัญญารัตน์ ได้ให้เหตุผลดังนี้ "ในภาวะเศรษฐกิจและสังคมปัจจุบันไม่เอื้ออำนวยให้ผู้หญิงที่จะอยู่ทำงานแต่ในบ้าน ต้องช่วยครอบครัวหารายได้ด้วยการออกไปทำงานนอกบ้าน พอกลับมาถึงบ้านร่างกายก็อ่อนล้าเต็มที่ ร่างกายต้องการพักผ่อน การมีเวลาสังสรรค์กับสมาชิกในครอบครัวก็น้อยลง งานในบ้านต้องปรับเปลี่ยนกันเองเมื่อเห็นว่าไม่มีคนทำ หรือคนทำงานบ้านไม่อยู่ต้องช่วย ๆ กัน ความสัมพันธ์ในครอบครัวไม่ค่อยมีเวลาอยู่ร่วมกัน ต่างคนต่างอยู่จะมีกิจกรรมร่วมกันน้อยมาก แม้แต่เวลารับประทานอาหารยังไม่พร้อมหน้ากัน ต่างคนต่างทำงาน"

ส่วน จิราภรณ์ กล่าวทำนองเดียวกันว่า “มันอยู่ที่สถานการณ์ภายในครอบครัวมากกว่า ยกตัวอย่างเช่น ตนเองไปเรียนกลางวันและกลับถึงบ้านตอนเย็น แต่แม่ต้องไปทำงานเป็นลูกจ้างตอนกลางวัน พ่อไปทำงานตอนกลางวัน แล้วออกไปสังสรรค์เฮฮากับเพื่อนฝูงหรือทำงานต่างจังหวัดหลายวันจะกลับมาที่ แม่ก็จะเป็นผู้ทำงานบ้านในตอนกลางวัน และตัดสินใจในเรื่องต่าง ๆ ให้กับครอบครัวเวลาพ่อไม่อยู่ แต่ถ้าพ่อกลับมาก็จะช่วยกันทำบ้าง และสรุปว่าพ่อแม่รวมทั้งสมาชิกในครอบครัวควรมีส่วนร่วมทุก ๆ ด้านเพื่อความสุขในครอบครัว”

สำหรับเสาวคนธ์ กล่าวว่า “ตนเองชอบให้แม่ออกไปทำงานมากกว่าอยู่กับบ้าน เพราะดูว่าแม่เก่ง เมื่อเปรียบเทียบกับแม่เพื่อน ๆ”

ส่วนวรรณดี ซึ่งอยู่ในครอบครัวขยายพูดกับผู้วิจัยว่าไม่อยากให้ลูกออกไปทำงานนอกบ้าน เพราะห่วงหลานที่ยังเล็ก อยากให้แม่เลี้ยงเอง เพราะให้คนอื่นเลี้ยง ยังไงก็ดีสู้แม่เลี้ยงเองไม่ได้”

อย่างไรก็ตามผู้ศึกษา พบว่าความคิดหลากหลายของสมาชิกในครอบครัวเดี่ยวและครอบครัวขยาย เปลี่ยนไปตามบทบาทและสถานภาพของแต่ละบุคคลต่อค่านิยมในการทำงานของผู้หญิง จากการสัมภาษณ์สมาชิกในครอบครัว เช่น สามี ลูก พ่อแม่ ญาติอื่น ๆ เกี่ยวกับทัศนคติที่มองว่าบทบาทหรือพฤติกรรมอย่างไรของผู้หญิงจึงจะเหมาะสมและถูกต้อง ซึ่งในที่นี้หมายถึง การยอมรับว่าผู้หญิงก็สามารถที่จะออกไปทำงานนอกบ้านในฐานะผู้หาเลี้ยงได้เช่นกันด้านทัศนคติของสมาชิกศึกษา แบ่งเป็น 2 กลุ่ม คือ ในกลุ่มแรก เป็นกลุ่มสมาชิกที่ไม่ปรับเปลี่ยนทัศนคติยังยึดติดอยู่กับแนวคิด ค่านิยม ประเพณี วัฒนธรรมเดิม ๆ หรือบทบาทตามประเพณีของผู้หญิง ซึ่งปัจจุบันมีน้อยลง ให้ความเห็นว่าบทบาทในการหาเลี้ยงครอบครัวที่จะถือว่าเป็นบทบาทที่สำคัญที่สุดของครอบครัวควรจะเป็นบทบาทเฉพาะของฝ่ายผู้ชายในฐานะสามี หรือบิดา งานในครอบครัวต่าง ๆ มอบหมายให้เป็นหน้าที่พื้นฐานของผู้หญิง คือการดูแลรับผิดชอบภายในบ้าน เช่น ทำานบ้าน ประกอบอาหาร เลี้ยงดูบุตรและคอยปรนนิบัติสามี ฯลฯ เช่น สามีและพ่อสามีของอารีย์ ต้องการให้อารีย์อยู่บ้านเลี้ยงลูกที่ยังเล็กเอง เพราะเห็นว่าผู้หญิงไม่ควรออกทำงานนอกบ้าน ส่วนอารีย์ต้องการทำงาน เพราะไม่อยากอยู่บ้าน รอรับเงินเลี้ยงดูจากสามี ต้องการมีรายได้เองเพื่อที่ว่าเมื่อต้องการของใช้ หรือเครื่องแต่งกายบางอย่างก็สามารถนำเงินที่หามาได้ซื้อของที่ต้องการได้เอง ทำให้อารีย์มีปัญหาในครอบครัวเป็นระยะ ๆ เมื่อสามีและพ่อสามีไม่พอใจ ส่วนอีกกลุ่มได้ให้ความเห็นว่าในสภาพสังคมและเศรษฐกิจปัจจุบัน เป็นการยากที่ครอบครัวจะดำรงอยู่ได้จากรายได้ของผู้ชายฝ่ายเดียว รวมทั้งจากความเจริญก้าวหน้าทางการศึกษาที่ผู้หญิงมีโอกาสได้รับการ

ศึกษามากขึ้น เมื่อผู้หญิงต้องออกไปทำงานนอกบ้านจะเกิดการเปลี่ยนแปลงทั้งในด้านการผลิต ระบบคุณค่าและระบบความสัมพันธ์โดยเฉพาะอย่างยิ่งผลที่มีต่อความสัมพันธ์ในครอบครัว สมาชิกในครัวเรือนมีทัศนคติต่อภรรยา หรือมารดาเปลี่ยนไปจากเดิม ที่เคยมีบทบาทเพียงแต่ในบ้าน มาเป็นผู้มีความสามารถทางเศรษฐกิจเพิ่มขึ้น ทำให้มีความรู้สึกที่ผู้หญิงและผู้ชายมีความเท่าเทียมกันมากกว่าเดิม

จากทัศนคติของสมาชิกในครัวเรือนทั้งสองกลุ่ม จะมีทั้งได้และเสียในด้านต่าง ๆ ของความสัมพันธ์ในครอบครัว จากผู้เป็นสามี หรือบุตรรวมทั้งตัวผู้หญิงเอง ทั้งกลุ่มที่ยังยึดติดกับระบบเดิม ๆ ที่เห็นว่าหน้าที่หลักของผู้หญิงยังคงต้องปรากฏอยู่ งานทุกอย่างในบ้านต้องทำให้เป็นและต้องทำ ความเปลี่ยนแปลงในบทบาท หรืออำนาจในด้านต่าง ๆ ของผู้หญิงสามีจะรู้สึกว่าการที่ตนเป็นหลักในการหาเลี้ยงครอบครัวลดลงไป สามีบางคนมองภรรยาเป็นผู้หญิงก้าวร้าว แสดงความเก่งกล้าเกินตนเอง อันเป็นผลให้อำนาจของตนในครอบครัวลดลงไปด้วยเช่นนี้ส่งผลถึงความพึงพอใจในชีวิตสมรสของสามีลดน้อยลง เพราะจากการที่เคยเรียกร้องเวลาเกือบทั้งหมดของผู้หญิงให้กับการทำงานบ้านและต้องพึ่งพาตนเอง กับกลุ่มที่มีการเปลี่ยนแปลงทัศนคติจากที่เกิดจากความเชื่อเก่าในบทบาทหลักของผู้หญิง ซึ่งความเห็นจากสมาชิกในครอบครัวว่า ภรรยาหรือมารดาที่ออกทำงานนอกบ้านต้องรับภาระทั้งงานภายในบ้าน และนอกบ้านนั้น เป็นภาระที่หนักมาก ควรจะมีส่วนร่วมในการแบ่งเบาภาระเกี่ยวกับงานต่าง ๆ ที่ภรรยา หรือมารดารับผิดชอบอยู่มากขึ้น รวมทั้งคิดว่าไม่เป็นการเสียหายและเป็นความภาคภูมิใจที่ได้แบ่งเบาภาระงานในบ้าน รวมทั้งทัศนคติของสมาชิกที่มีต่อมารดา หรือภรรยาที่ทำงานนอกบ้านนั้นเปลี่ยนแปลงไปเพื่อให้สอดคล้องกันสภาพสังคมที่เปลี่ยนไปเพื่อความสัมพันธ์อันดีในครอบครัว แต่ไม่ได้เปลี่ยนระบบคิดของผู้หญิงทั้งหมด ความขัดแย้งในครอบครัวที่เกิดขึ้นระหว่างผู้หญิงที่ทำงานนอกบ้าน กับสมาชิกที่มีต่อความรับผิดชอบต่อบทบาทหน้าที่ต่าง ๆ ของแต่ละคนในครอบครัว สาเหตุที่เกิดขึ้นส่วนใหญ่เป็นเรื่องของสภาวะเศรษฐกิจของครอบครัว ความไม่รับผิดชอบ ไม่รู้จักหน้าที่ของสมาชิกในครอบครัว ความไม่เข้าใจกันในการดำเนินชีวิต การทำงานนอกบ้านที่ทำให้ไม่ค่อยมีเวลาให้กัน รวมทั้งพื้นฐานทางอารมณ์จากการทำงาน และความสัมพันธ์ทางเพศที่ไม่ค่อยมีความสุขต่อกันกับสามี แต่อย่างไรก็ตามผู้หญิงไม่ได้ให้ความสำคัญกับความสัมพันธ์ทางเพศมากกว่าความรักที่มีต่อสามี ซึ่งต่างกับผู้ชาย สาเหตุของความขัดแย้งที่มีผลต่อความสัมพันธ์กับสมาชิก คือผู้หญิงที่ต้องทำงานหนักขึ้น เกิดความขัดแย้งขึ้นว่าตนเองมีความพอใจหรือไม่พอใจที่ต้องออกไปทำงานนอกบ้าน และยังต้องกลับมารับภาระภายในบ้าน หรือวิตกว่าการ

ออกไปทำงานนอกบ้านจะทำให้ตัวเองบกพร่องในหน้าที่การงานตามความคาดหวังของสมาชิกและเป็นธรรมดาที่อาจได้รับความกดดันและเกิดความตึงเครียดจากการทำงาน ต้องการมีคนเป็นที่ปรึกษาและเอาใจใส่ แต่สมาชิกในครอบครัวไม่มีเวลาให้แก่กัน จากสาเหตุทั้งการอาชีพของสามีและของภรรยาต้องคร่ำเคร่งกับการประกอบอาชีพ การใช้เวลาร่วมกันไม่ตรงกัน โอกาสที่จะอยู่ใกล้ชิดกันของสามีและภรรยามีน้อย ภรรยาต้องออกไปทำงานนอกบ้านในขณะที่สามีต้องการพักผ่อน หรือในทางกลับกัน ภรรยาต้องการพักผ่อนแต่สามีมีความต้องการเชิงเพศรส เมื่อภรรยาให้ไม่ได้ดังใจ จึงปรากฏว่าฝ่ายผู้ชายได้แสวงหาทางบำบัดความต้องการกับผู้อื่น

ความเป็นตัวของตัวเอง

จากการศึกษาถึงเรื่องราวการรับผิดชอบ การควบคุมเงิน อำนาจตัดสินใจเรื่องต่าง ๆ ในครอบครัวและเรื่องอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง พบว่า เดิมผู้หญิงถูกมองว่าเป็นเพศที่อ่อนแอพึ่งพาตนเองไม่ได้ ต้องการผู้คุ้มครองป้องกันภัยจากสมาชิกในครอบครัว เป็นฝ่ายได้รับการเลี้ยงดู ในขณะที่ผู้ชายเป็นฝ่ายหาเลี้ยง เมื่อสังคมและสมาชิกในครัวเรือนมีทัศนคติและค่านิยมเช่นนี้มาแต่โบราณ ผู้หญิงจึงได้รับการอบรมเลี้ยงดูให้เหมาะสมกับบทบาทที่สมาชิกเห็นว่าเหมาะสมแล้ว แต่ในปัจจุบันนี้ เมื่อผู้หญิงออกทำงานนอกบ้าน มีรายได้เป็นของตนเอง ได้รับข่าวสารจากสื่อมวลชนประเภทต่าง ๆ คือ โทรทัศน์ วิทยุ หนังสือพิมพ์ ตลอดจนการสนทนาพูดคุยกับเพื่อนบ้าน การมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ ในชุมชน ซึ่งจากการสัมภาษณ์ผู้หญิงในหมู่บ้าน เช่น อารีวรรณ อัมพันธ์ และ อารีย์ ถึงการทำงานที่ได้รับการยอมรับว่าเป็นผู้หญิงเก่งจากชุมชน ได้รับการเลือกตั้งทางการเมือง ประสบความสำเร็จในหน้าที่การงาน การได้รับการศึกษาอีกระดับหนึ่งของผู้หญิง ในชุมชน มีรายได้เป็นของตนเอง มีความมั่นใจว่าสามารถในการเลี้ยงดูบุตรและตนเองโดยไม่ต้องพึ่งพาสามีหรือการเคยขอเงินพ่อแม่มาช่วยค่าใช้จ่ายในครอบครัวอีก เริ่มมีการเปลี่ยนแปลงบทบาททฤษฎีฐานะของตนเอง โดยเฉพาะความเสมอภาคทางด้านกฎหมาย การเปลี่ยนแปลงทัศนคติเก่า ๆ ที่มีต่อผู้หญิงสังคมไทย ปัจจุบันเข้าถึงคุณค่าของความเป็นตัวของตัวเอง จึงเห็นได้ว่าทั้งผู้หญิงและผู้ชาย ไม่ค่อยยอมก้มหัวให้แกกันนัก ต่างฝ่ายต่างถือดีว่าตนเองมีความสามารถ มีการยอมรับความสามารถของผู้หญิงมากขึ้นสามารถเดินเคียงบ่าเคียงไหล่กับสามีตลอดจนมีบทบาทในการพัฒนาประเทศมากขึ้น ไม่ใช่ผู้ตามอย่างเดียวเช่นในอดีต ไม่จำเป็นต้องพึ่งพาสามีก็อยู่ได้ เมื่อผู้หญิงไปทำงานนอกบ้านและได้พบว่าสามี มีภรรยาน้อย จะกล้าตัดสินใจหย่าขาดจากสามีมากกว่า

ผู้หญิงที่ไม่ได้ทำงานนอกบ้าน ซึ่งส่วนหนึ่งมาจากสังคมภายนอก ส่วนหนึ่งมาจากการที่ผู้หญิงได้รับการศึกษามากขึ้นและมีรายได้เป็นของตนเอง จากที่เห็นว่าผู้หญิงไม่จำเป็นต้องเรียนมากนัก พอมีสามีก็ต้องอยู่บ้านโดยมีสามีเป็นผู้เลี้ยงดู ผู้หญิงที่มีการศึกษาสูงมักดิ้นรนที่จะหางานทำนอกบ้านมากกว่างานในบ้าน นอกจากนั้นผู้หญิงบางคนยังตั้งเป้าหมายชีวิตรุ่งโรจน์ในการประกอบอาชีพจนลดความสำคัญในการปฏิบัติหน้าที่ทางครอบครัว ลูก ๆ ขาดความอบอุ่น คนดูแลเอาใจใส่ ความสัมพันธ์ระหว่างพ่อ แม่ ลูกจึงไม่ดีเท่าที่ควร มีความต้องการเป็นอิสระแก่ตนมากขึ้น

ความเป็นตัวของตัวเอง ผู้หญิงที่ทำงานนอกบ้านจะรู้สึกเป็นตัวของตัวเอง เพราะมีรายได้เป็นของตนเองและมีสิทธิในการตัดสินใจเกี่ยวกับเงินที่หามาได้

นโยบายการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม

นโยบายการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของรัฐบาล ที่เน้นการพัฒนาอุตสาหกรรม การค้า การส่งออกและบริการ โดยมีการส่งเสริมการลงทุนและการตั้งนิคมอุตสาหกรรมตามภาคต่าง ๆ สำหรับภาคเหนือได้มีการตั้งนิคมอุตสาหกรรมขึ้นที่จังหวัดลำพูนและได้มีบริษัทเป็นจำนวนมากได้เข้าไปตั้งโรงงานผลิตสินค้าเพื่อส่งออก ส่งผลให้มีการรับแรงงานเป็นจำนวนมาก และแรงงานส่วนมากเป็นแรงงานผู้หญิง เพราะผู้หญิงมีความละเอียดรอบคอบ และมีความอดทนต่องาน การที่ผู้หญิงต้องออกจากบ้านไปเป็นแรงงานนั้น เป็นการเปลี่ยนวิถีชีวิตหรือแบบของการดำรงชีวิต ที่ต่างจากเดิม การเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตในครอบครัวทั้งบทบาท สิทธิ อำนาจหน้าที่ซึ่งสัมพันธ์กับสมาชิกในครอบครัวมีต่อกันก็เปลี่ยนแปลงไปด้วย ในกรณีที่ผู้หญิงมีครอบครัวแล้ว ได้ส่งผลทำให้ความสัมพันธ์ของผู้หญิงที่ทำงานนอกบ้านกับสมาชิกในครอบครัวขึ้นในด้านต่าง ๆ ดังที่ได้กล่าวมาแล้ว เช่น ในด้านภาระความรับผิดชอบในครอบครัว และอำนาจในการตัดสินใจเกี่ยวกับการเงินและค่าใช้จ่าย ดังเห็นได้จาก อาวีวรรณ บุตรสาวของสมบุญและบุญนั้น ซึ่งเดิมพ่อแม่มีอาชีพค้าขายสินค้าพื้นเมือง แต่ปัจจุบันอาวีวรรณ มีหน้าที่การทำงานต้องรับผิดชอบหลากหลายที่เป็นงานทำหยาบ ซึ่งผู้หญิงก็สามารถทำได้คือเป็นทั้ง นายกเทศมนตรีตำบล ประธานกลุ่มพัฒนาสตรี ประธานกลุ่มเกษตรทำสวน และประธานบริษัทอารีวรรณธุรกิจลำพูน ต้องทุ่มเทเวลาเพื่อประโยชน์ส่วนรวมในการพัฒนาถิ่นกำเนิดให้เจริญรุ่งเรือง เสียสละความสุขส่วนตัวที่ต้องมีให้กับครอบครัวในหน้าที่การทำงานผลักดันให้ต้องปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตสมาชิกในครอบครัวไปตามกระแสสังคม เพื่อสิทธิสตรีและความเสมอภาคที่พยายามให้สมาชิกในครอบครัวเห็นคุณค่าและยอมรับในที่สุด

จากการที่รัฐบาลมีนโยบายส่งเสริมเศรษฐกิจและสังคมดังกล่าว ผลการพัฒนาประเทศ ทำให้ความเจริญกระจุกตามเมืองใหญ่ ๆ ในส่วนของผู้นับได้มีโอกาสในการออกไปทำงาน เป็นการเปิดโอกาสให้ผู้นับได้ออกจากบ้านสู่โรงงาน ซึ่งได้ส่งผลกระทบต่อบทบาทของผู้นับในบ้านใหม่ดังได้กล่าวมาแล้ว เมื่อออกไปทำงานบ้านก็มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ในครอบครัว ดังนั้นนโยบายการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม จึงเป็นปัจจัยหนึ่งที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ในครอบครัว